

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 20

NUMMER 2

JUNI 2008

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

O.A. Reitz

Adres voor kopij en reacties:

**Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld**

ISSN 1383 – 9896

INHOUD

Inhoudsopgave	1
Dydden's toponiemen	2
Woord van de Redactie	4
Uitreiking Gidsendiploma	5
Aankondiging wandelingen / Midzomernachtsfeest	6
Opening Heemkundemuseum Scholtissenhof	8
Genealogie: Joyce Vlieks	12
De oudste Limburgse Schuttersfeesten	15
Gedicht: “kompele”	19
Project “Oral History”	20
Jaarprogramma 2008	21
Impressie Dialectavond	22
Bokkenrijders believeen Belgie (13)	24

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,= per jaar.

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

Dydden's toponiemen

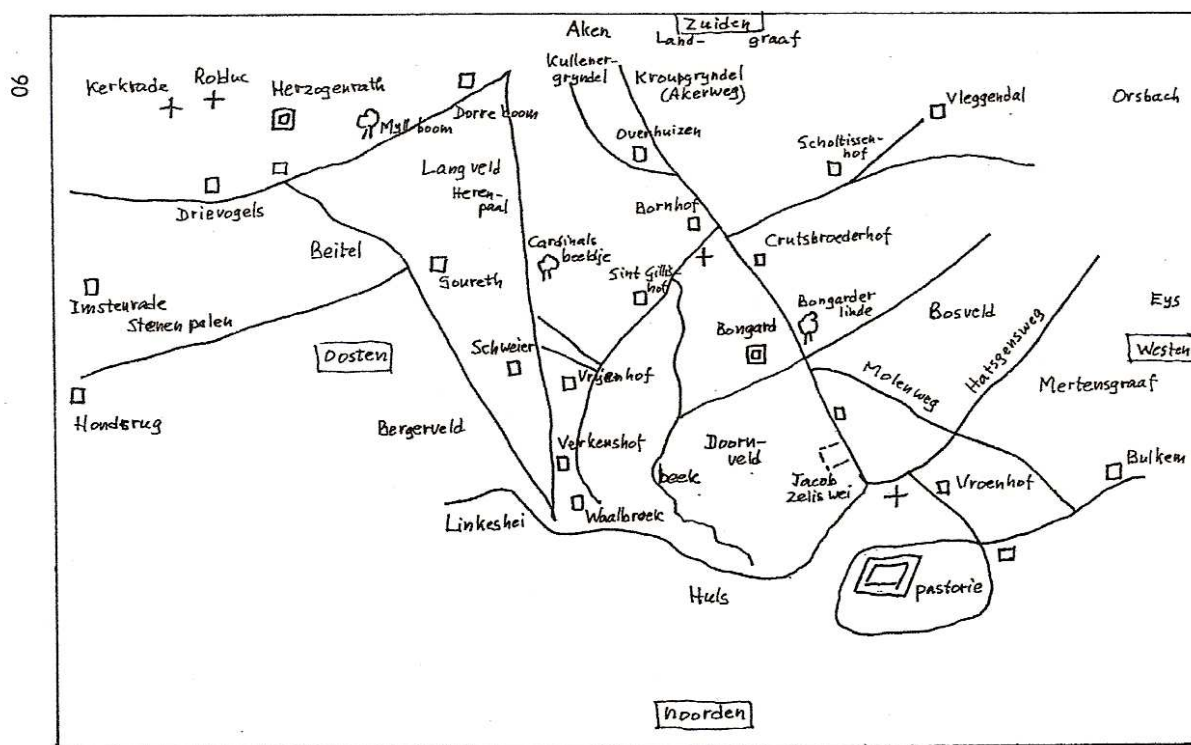
door Jo Van der Werf.

In het boekje van Hub Franssen, "Van Semplevei tot Simpelveld", komt een apart hoofdstukje voor over veldnamen en andere toponiemen. Het woord is afgeleid van het oude Grieks: topos= plaats en onimos=naam. Vandaar. Trouwens, ook in het daarop volgende hoofdstuk (21) neemt de schrijver ons mee op een wandeling. Weer passeren veel namen.

Waar komen al die namen vandaan? Van veld, hoeve, broek, heide, bos. Hulsveld, Baneheide. Maar ook van personen of groepen.: Priccart, Mols, Kruisbroeders. Tenslotte van natuurlijke of andere kenmerken: Gaas= gasse=steeg. Mooie combinatie is bij voorbeeld: Waalbroek. Broek= drassig land, Waal= van de Walen(Fransen uit Luik).

Daarnaast zijn er nog veel meer combinaties mogelijk, maar ook woorden die van Romeinse, Frankische of nog oudere oorsprong zijn.

Uit het Memorieboek van pastoor Dydden springen veel toponiemen te voorschijn. Maar voor we daaraan beginnen, moeten we eerst kijken naar twee kaartjes van de hand van Hub Franssen. Het eerste heeft hij afgeleid van de getekende en ingekleurde kaart van de hand van Dydden zelf. Getekend vanaf de Huls. Misschien handig voor de pastoor, maar erg onnauwkeurig. In het tweede kaartje heeft Hub Franssen verschillende toponiemen aangegeven, maar alleen voor Simpelveld. In 1970, het jaar van het boek, waren Simpelveld en Bocholtz nog niet gefuseerd.

Schematisering van de kaart van pastoor Dydden.
De tekening geeft de moderne namen.

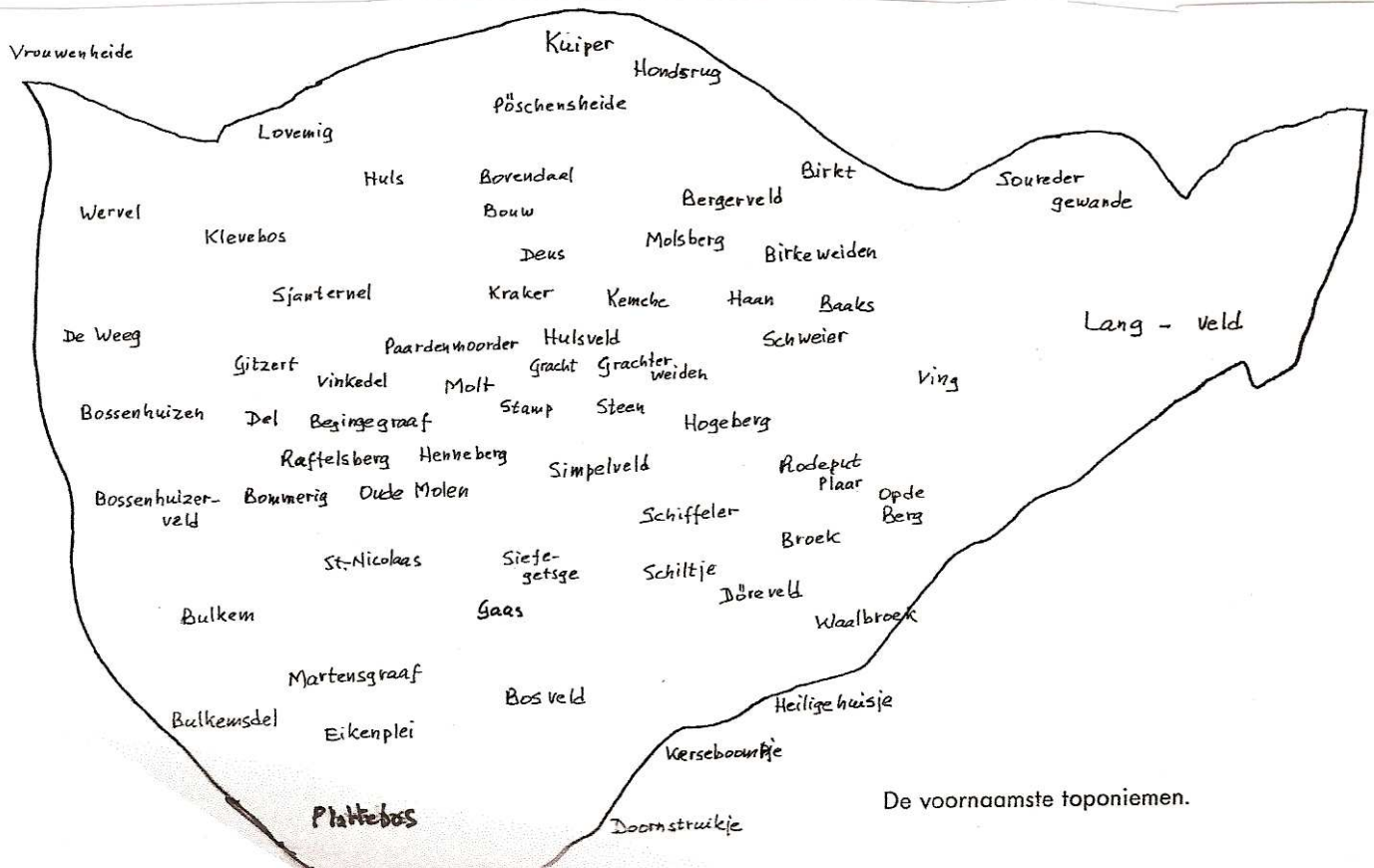
In het Memorieboek komen veel namen voor. Ik hoop dat u, deskundige lezer, ze grotendeels kunt thuisbrengen, maar het lijkt me soms best moeilijk. Hier komt de serie. Uit de verschillende schrijfwijzen heb ik er telkens een gekozen. Zoals u weet waren Simpelveld en Bocholtz één parochie in die tijd.

*Die Rydderskoul
Den Dorren boom
Aen den Vogelsanck
Die Leenthesheide
Den Jofferenweg
Van Sourut bempt aen geen Busken
Aen Synterclaes
Der Meulenbempt
Der Puntelbempt
Slijnsbempt
Wossemhoff und Schouterterhoff
Bornhoff
Vriehoff
Te Oirsbeeck
De Kruysbroederhoff
In den Camp
Genant dye Musche
Der Meysberch
Dat Heiligen Huysken
Bongardts Lyndt
Lanx die Kommer
Op den Reynart
Die Nermstraet
Int Oppenloch
Op dye Popelweidt
Dat huys in den Vos
Nae die Vuegel
In den Drijvel
Aen dye Twei Lynden
Den groeten hoff tzo Vetsen
Op geen Billenhoff in den Beisel
In dye Grayt
Scheiffelerts hoiff
Int Dornvelt
In den Wynckel op dye Heide*

*Aen den Weissen Steyn
Die Gaest
Den Kryckelberch
Op den Heynsberch
Die Raederstraes
Int Bergervelt
Aen den Lyndenstock
Hoeff tzo Horn
Op geen Bochutterhei
Den Treeterhoff
Op die Heuls
Die Kustersdel
Die Kromgraet
Hatsgensweg
Vroenhoff
JacopZelienweidt
Jacop Lambrechts kynder in den Korff
Die Collener weg
Die Akerweg
Die Gloysdel
Die Schewiershoff
Kortenbachshoff
Die Kemerstraes
In den Kyffert
Fleggendael
Emstzenraede
Busserhousen
Hoff genmpt die Rijke off Pannesleger
Triechterhoff
Op den Cappenbusch
Rueffershoff
Op den Henneberch
In dye Belt
Die Mertengraeff*

Dit zijn veel voorkomende toponiemen, maar het is lang niet alles!

Succes met het plaatsen van de namen.

Woord van de Redactie

Bij deze wil ik van de gelegenheid gebruik maken om U even voor te stellen wie de eindredactie voor het periodiek heeft overgenomen. Mijn naam is Ortwin Reitz, ik ben 38 jaar, heb 2 kinderen en een lieve vrouw en we wonen sinds 14 jaar in de Grachtstraat te Simpelveld. Dit profiel sluit goed aan bij de "nieuwe" generatie van het bestuur, waar we met een aantal mensen in dezelfde leeftijdscategorie zijn. Mijn grootste interesses gaan uit naar archeologie, lokale geschiedenis, techniek en fotografie.

Daar ik ook in het verleden voor andere verenigingen een periodiek heb verzorgd, ben ik door het oude bestuur gevraagd om nu voor "de Bongard" het periodiek te verzorgen. Mij rust nu de taak op de schouders om het periodiek net zoals mijn voorganger Piet Janssen in goede banen te leiden. Dit is in zoverre wel een uitdaging, omdat ik naast mijn familie ook nog een volle baan heb en nog een aantal andere hobby's.

Gelukkig zijn er een groot aantal schrijvers voor het periodiek, en krijg ik ook een grote ondersteuning van de andere bestuursleden. Ik hoop dat ik U in de komende tijd een interessant en gevarieerd periodiek kan aanbieden. Uiteraard verheug ik mij ook op eventuele bijdrages van U allemaal. Het lijkt me leuk om van de diverse secties ook stukjes te plaatsen.

Misschien komen we elkaar wel tegen bij een van de komende activiteiten!

Ortwin Reitz

Uitreiking Gidsendiploma op 22 mei 2008

Bovenste rij v.l.n.r.

Bodo Lichti, Hub Bonten, Harry Steinbusch, Yvon Frissen-Spork, Max Klasen, Andre Pötgens, Gudrun Klasen, Marcel Langohr, Johan Schnackers, Miranda Quadvlieg, Marianne Bonten-Habets, Pierre Schnackers, Vincent Hermans.

Onderste rij v.l.n.r.

Jo Steinschuld, Tiny de Vries, Virginie Roozen, Henk Ghijsen, Annie Boosten, Ine Scholl-Vlieks.

Niet aanwezig op de foto: Huub Dritty

Foto: Armin Hamers

”DE BONGARD”

Samen met onze gidsen trekken wij erop uit!

Na een winter van studeren, leren en proberen, staan onze gidsen te trappelen om er samen met jullie op uit te trekken. Onze gidsen willen graag laten zien wat er voor moois en bijzonders in onze twee dorpen en de omliggende gehuchten te zien en te beleven is!

Zaterdag 14 juni bezoeken we Historisch Bocholtz

Start: 14.00 uur

Vanaf *Scholtissenhof* waar we het gebouw bezichtigen, starten we voor een wandeling van anderhalf uur. Daarna is er koffie met vlaai en een gezellig samenzijn.

De deelname kost 5 euro en de wandeling gaat onder alle omstandigheden door.

Zondag 15 juni bezoeken we Stoom en water in Simpelveld

Start: 14.00 uur

Vanaf het *Station van de ZLSM*, waar we eerst op stoom komen, daarna zullen we door 2 uur door Simpelveld lopen met de Eyserbeek in de hoofdrol. Ter afsluiting zorgt onze gids voor een heerlijke verkoelende of verwarmende versnapering en een gezellig samenzijn.

De deelname kost 5 euro en de wandeling gaat onder alle omstandigheden door.

In de maanden Juli en Augustus

Starten wij elke woensdagmiddag voor een wandeling vanaf het perron van het Station Simpelveld. Vast punt in de wandeling is de loods van de ZLSM en een seinhuisje.

Start 14.00 uur, terug uiterlijk 16.15 uur.

Deelname 3.50 euro.

*Bij vragen over bovenstaande wandelingen kunt u altijd even bellen met:
Ine Scholl, tel. 045- 5445188*

”DE BONGARD”

Zaterdag 21 juni Midzomernacht Feest

Voor het eerst in ons bestaan besteden wij aandacht aan een bijzonder moment in het jaar. Samen met familie Simons van Scholtissenhof vieren wij de langste dag van het jaar.

*Uiteraard zijn alle leden van “de Bongard” van harte
welkom om met ons mee te vieren!*

Aanvang: 20.00 uur tot na zonsondergang.

19.30 uur Ontvangst

20.00 uur

Rondleiding op Scholtissenhof, met gelegenheid voor het nuttigen van een versnapering.

Uiteraard bezoeken wij ook het bijbehorende museum, zodat u allemaal kennis kunt maken met “ons” heemkundige gedeelte.

21.00 uur

wandeling naar de zonsondergang (ook voor rolstoelers en kinderwagens).
aangekomen op de plek van de
zonsondergang, gezellig samenzijn met
kleine consumptie, een sterk verhaal en
.....

De deelname aan deze avond is gratis!

Consumpties zijn voor eigen rekening.

*In verband met de organisatie AUB wel
even aanmelden (Na 18:00 uur) bij:*

Hetty Backbier 045-5443863

Pascalie Hamers 045-5445482

Scholtissenhof “by night”

Opening Heemkundemuseum De Bongard bij Scholtissenhof

Door Pascale Hamers en Hetty Backbier. Foto's door Ortwin Reitz.

Op 4 april jongsleden ging eindelijk een langgekoesterde droom van de Heemkundevereniging in vervulling: een eigen Heemkundemuseum.

Het museum werd officieel geopend in aanwezigheid van vele genodigden. Zowel de plaatselijke als ook de provinciale politiek waren vertegenwoordigd onder de gasten. De avond was gevuld met verschillende speeches, een receptie en een rondleiding door het museum. Alle gasten waren vol lof. Tijdens de receptie werden aan de familie Simons cadeau's overhandigd en kreeg de heemkundevereniging officieel een eigen vaandel aangeboden door Ine Scholl. Al met al een geslaagde avond, waarna de Scholtissenhof en het museum verzekerd kunnen zijn van een zichtbare plaats binnen het regionale toerismeaanbod.

De heemkundevereniging heeft ervoor gekozen om een wisselexpositie op te zetten. Men heeft hiervoor gekozen omdat de ruimte te klein is om alles te kunnen tonen van wat in onze gemeente interessant is. De thema's zijn nagenoeg onuitputtelijk.

De eerste wisselexpositie heeft als thema het verenigingsleven in Simpelveld en Bocholtz.. Bij de naam van de miniaturen; Klein Limburg, dachten we meteen aan het Limburg bij onze medemensen thuis. Wat betekent Limburg voor ons als dorpsbewoners? Wij zijn gezellige mensen en houden van samenhang. Het is bekend dat er veel verenigingen zijn in ons dorp: sportverenigingen, muziekverenigingen, turn- en gymverenigingen, de schutterijen, dierenverenigingen, wielerverenigingen, koren, jeugdverenigingen, etc.. Voor veel mensen is het een belangrijke vrijetijdsinvulling en leven er ook voor, typisch Limburgs?

Vroeger hadden de mensen geen pc/laptop of e-mail, er was geen tv. Wat moet je dan in hemelsnaam doen? Juist je tijd nuttig indelen want buiten het vele werk om wat centjes bij elkaar te krijgen om boodschappen te kunnen doen en het huishouden moet er natuurlijk ook tijd zijn om plezier te maken. Nu worden de verhalen over vroeger verteld en ik hoor grootmoeder nog vertellen over de gezellige avonden die ze hebben gehad omdat verschillende harmonie leden hun instrument meenamen en er gezellig een avondje op los speelden. Zo zijn er vele verhalen van verschillende verenigingen maar belangrijk is de gezelligheid en het samenspel.

Om deze geschiedenis, deze verhalen, zichtbaar te maken, wilden wij foto's ophangen van de vele verenigingen vanuit de tijd dat er nog niet zo heel veel foto's gemaakt werden, dus van na 1950. Het idee was geboren maar nu in werkelijkheid omzetten. Bij de keuze van de foto's is er op twee elementen gelet: de foto kon een belangrijk moment afbeelden en de mensen op de foto moesten

Onze Beschermheer Frits van der Linden met het Vaandel van "De Bongard"

herkenbaar zijn. Vooral dit laatste was van belang, omdat ook mensen uit Simpelveld en Bocholtz van harte welkom zijn om de expositie te bezoeken. Foto's alleen zijn niet interessant en we zochten daarbij dus ook voorwerpen die de foto's wat meer levendig konden maken: muziekinstrumenten, een schutteruniform, vaandels, enzovoorts. Tenslotte wordt er enige informatie gegeven over het ontstaan van verenigingen en de grote groei ervan in de twintigste eeuw, en over de afgebeelde plaatselijke verenigingen.

Het was een hele klus om alles bij elkaar te krijgen en mensen te vinden die je willen helpen met het beschikbaar stellen van voorwerpen en het laten scannen van foto's. Gelukkig werken ook wij in teamverband en werden de verenigingen aangeschreven en opgedeeld om verdere contacten te zoeken. Toen het balletje eenmaal rolde, werden steeds meer mensen geïnteresseerd en stelden ons van alles beschikbaar, zodat we op een bepaald moment zelfs een selectie moesten maken. Wij als werkgroep realiseren ons dat wij zonder onze bruikleners dit niet naar voren hadden kunnen laten komen en weten dat we altijd afhankelijk zullen zijn van de medewerking van anderen. Wij zijn hun erg dankbaar voor het in ons gestelde vertrouwen.

Na het scannen en het voorwerpen verzamelen kwam de volgende stap: de informatie op papier zetten, de foto's ophangen en de voorwerpen een mooi plaatsje geven, want ook de kasten werden gemaakt. We hopen dat iedereen het een leuke, interessante expositie van onze tentoongestelde verenigingen vindt en dat er veel herkenningspunten zijn.

De tentoonstelling is geopend op dinsdag tot en met zaterdag om 11.30 uur, 14.00 uur en 15.00 uur. Entreprijs € 2,=.

Komende maanden gaat de werkgroep weer aan het werk voor een nieuwe expositie in het najaar. We zijn nog op zoek naar mensen die onze werkgroep willen komen versterken, zowel als denktank als museuminrichter. Ook iedereen die nog meer informatie heeft, oude plaatselijke foto's die we kunnen scannen, en/of spullen voor bruikleen, nodigen we hartelijk uit zich te melden, zodat ons museum met onze plaatselijke geschiedenis en cultuur kan groeien. Neem contact op met **Pascal Hamers 045-5445482** of **Hetty Backbier 045-5443863**.

De Voorbereidingen

De Vitrines worden voorbereid

De kruisboog moet getest worden

Met vereende krachten krijgen we alle klussen geklaard.

Knippen en plakken

Op de avond van de opening

Dhr. Van der Linden biedt namens HKV een boek aan.

Ruud en Mariette Simons, gedeputeerde Vreheren

Boven op de expositiezolder

In "onze" hoek was het behoorlijk druk

Terecht trots op hun werk

GENEALOGIE

Antwoord op de vraag van Joyce Vlieks: Wat weet ik van mijn voorouders ?

door Rob Scholl

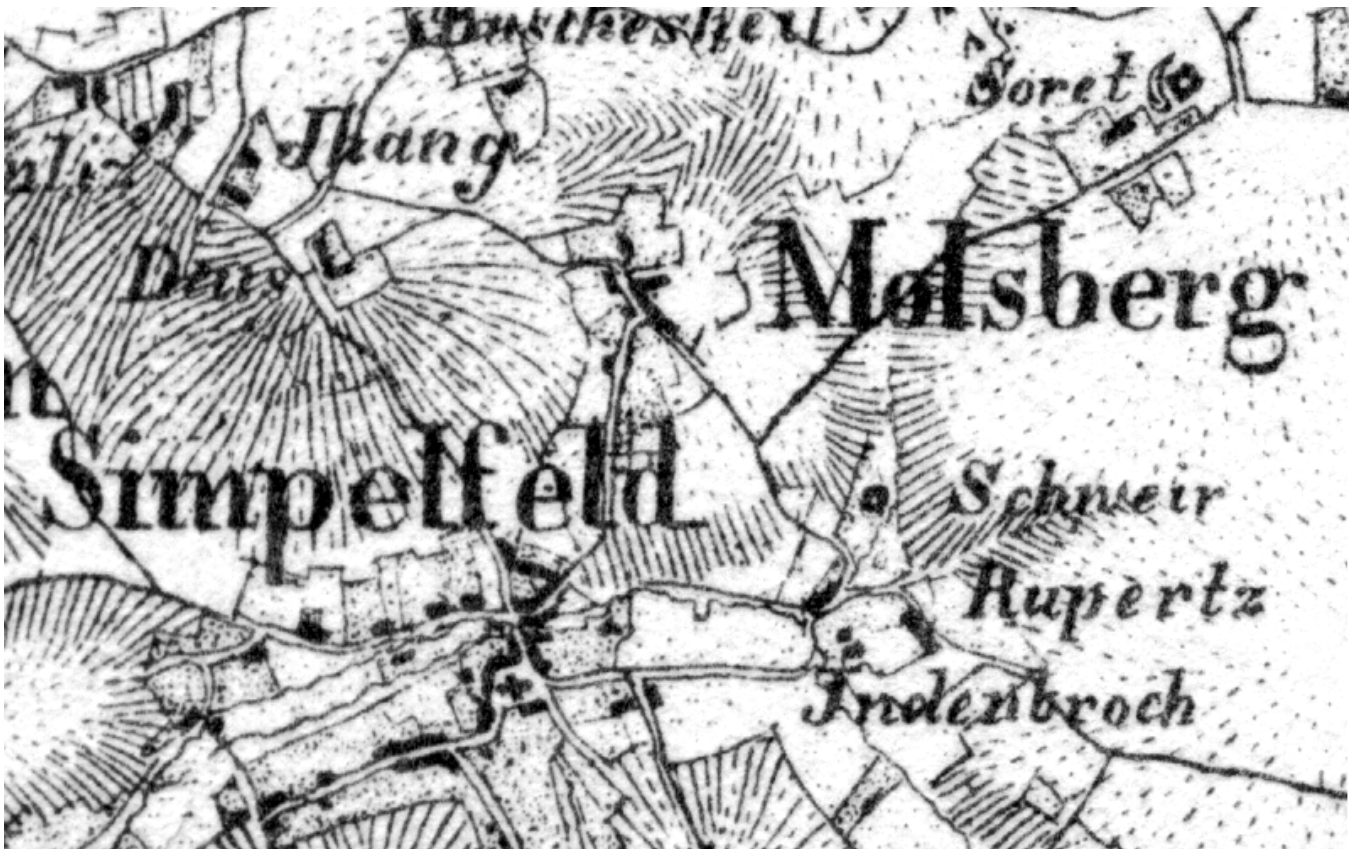
Beste Joyce,

Ik heb heel wat van jullie voorouders kunnen achterhalen. Echter, mijn doel was niet om een stamboom op te zetten, maar te weten wanneer het huis Molsberg 90 gebouwd is.

Omdat het huis en grondbezit in zeven van de acht gevallen via de vrouwelijke lijn loopt (en ik deze moest volgen) is jou grootvader net als ik een van die vele mannen die moeten introuwen om aan grond te komen.

Jouw vraag was voor mij wel de aanleiding om al die gegevens eens op een rij te zetten. Dank je! Dus voor jou en de rest van de Familie en geïnteresseerden heb ik in het kort de resultaten op een rij gezet van die feiten die ik weet over jullie voorouders op het gehucht de Molsberg.

Terug in de tijd op de Molsberg.

Daar mijn onderzoekje via grond en gebouwen loopt heb ik nogal wat eigendom akten bij elkaar, waaruit blijkt dat:

Hubert Vlieks (geboren in de stampstraat te Simpelveld 1921) en **Cornelia Rademakers** erfdren na loting in 1955 het huis met tuin (Molsberg 90) van haar ouders **Alexander Rademakers** en **Maria Philomena Vaessen**.

Alexander Rademakers (geb in 1877 op de Molsberg) en **Maria Philomena Vaessen** kochten in 1903 een stuk van de tuin van zijn vader **Arnold Rademakers**. Zij bouwden of lieten bouwen (Jongen) het huidige pand Molsberg 90. Het rechter deel van de tuin werd gelijktijd bebouwd door zijn Zus en schoonbroer **Dieudonné Jaegers** het huidige Molsberg 88.

Arnold Rademakers (geboren in Heerlerheide 1845) huwde met **Hubertina Didden**. Zij woonde in haar ouderlijk huis, wat een deel van de boerderij Jongen was. En wel het deel dat naar de straat gericht stond en wat in 1966 gesloopt is. Zijn tuin (nu de twee huizen 88 + 90), het mergelhuisje (nu een deel van 't witje) en de boomgaard (nu onze tuin 88-90) lagen aan de andere kant van de weg.

De vader van **Hubertina Didden** kwam uit Simpelveld hij heette **Mathias Joseph Didden** (geb 1804) en trouwde in 1835 met **Maria Lucia Luja**, die in het hiervoor genoemde ouderlijk huis op de Molsberg, geboren was, woonde en bleef wonen tot aan haar overlijden. In een akte wordt hij (**Didden**) als Raden maker genoemd dus hij maakte karrenwielen. Waarschijnlijk in het mergelschuurtje aan de andere kant van de straat.

Haar vader **Johan Nicolaas Luja** geb 1770 te Lissdorf bij Saarbrücken, leerde(en dit neem ik aan) zijn toekomstige vrouw **Maria Catharina Dikson** kennen in Maastricht, zij was als jonge vrouw werkzaam als hulp bij een vrouw in de Rechtstraat aldaar, hij was misschien als soldaat in Maastricht gelegerd (dit moet nog worden uitgezocht). De drie eerste kinderen zijn geboren in Lissdorf, maar de anderen zijn op de Molsberg geboren. Dus is het koppel weer naar **Maria Catharina Diksons** ouderlijk huis teruggekeerd.

De vader van **Maria Catharina** was **Adolphus Oliverius Dikson** (geb 1733 te Hulsberg) hij huwde in 1758 **Anna Catharina Steinbusch** zij krijgen drie kinderen twee meisjes en een jongen deze jongen **Willem Dikson** wordt volgens een brief van hem jachtopzichter in Zutphen, zijn zus **Maria Catharina Dikson** komt als hulp in de Rechtstraat te Maastricht te wonen.(er is hierover correspondentie gevonden). Deze feiten zijn opvallend omdat alle andere familieleden bijna altijd hun handtekening met een kruisje maakten en werk in de omgeving vonden. Uit communicantenlijsten (hierbij bezoekt de pastoor ieder huis en vernoemt alle inwoners, de communicatiegangers) blijkt dat zij ook dit huis bewoond hebben.

Van de vader van **Anna Catharina Steinbusch** heb ik een Akte uit 1770 met daarin een lijst met 13 grondstukken en een huis, bij ieder stuk eigendom staat vermeld, wat, wanneer en aan wie belasting betaald moest worden. Het huis de tuin en de boomgaard worden genoemd. Deze man **Petrus Steinbusch** (geb 1702) komt uit Bocholtz en trouwt in 1727 met **Maria Catharina Peeters**. Waarschijnlijk is ook zij in dit huis geboren en zijn de 13 grondstukken en het huis haar ouderlijk erfdeel.

Haar vader heette **Joannes Petrus Peeters** van hem weet ik nog niet veel. ouders?, herkomst? Hij was gehuwd met **Catharina Vincken**.

Maar haar ouders zijn mij wel bekend, dit zijn **Quirinus Vincken** met **Maria Vandeweyer**. In 1694 in een bewonerslijst van de Molsberg woont een vrouw (**Rutzelfeld Mechthildus** gehuwd

met **Frijns Lemmen**) die als peettante van een broer van **Catharina Vincken** vermeldt staat. Er zijn volgens deze telling in 1694 ongeveer 10 woningen op de Molsberg, als vergelijk, in 1841 zijn dit er 21 st.

Het **ouderlijk huis**, (dus dat deel van de boerderij Jongen dat nu gedeeltelijk op de huidige weg zou staan.) is als laatste bewoond door de jongste zus van **Alexander Rademakers, Helena Rademakers** (Tant Marieche). Zij was getrouwd met **Hendrikus Franciscus Josephus Kerckhoffs**. Dit koppel is kinderloos gebleven en na het overlijden van haar man heeft zij het huis en de schuur tegenover nr 90 verkocht aan de familie Jongen die in de rest van de boerderij woonden. Deze hebben het pand in 1966 gesloopt waardoor de Molsbergerweg verbreed kon worden en de huidige situatie ontstond. Later is ook de mergelschuur naast Molsberg 90 gesloopt.

Samengevat:

Het grondstuk waarop Molsberg nr 90 staat is al generaties in familiebezit maar wel hoofdzakelijk over de vrouwelijke lijn.

En wel:

Voornaam	naam	Geboorte-jaar	Plaats
Hubertine	Vlieks	1956	Molsberg
Maria Cornelia	Rademakers	1918	Molsberg
Alexander	Rademakers	1877	Molsberg
Maria Hubertina	Didden	1841	Molsberg
Maria Lucia	Luja	1810	Molsberg
Maria Catharina	Dikson	1772	Molsberg
Anna Catharina	Steinbusch	1731	Molsberg
Maria Catharina	Peeters	1698	?
<i>Catharina</i>	<i>Vincken</i>	<i>1666</i>	<i>?</i>
<i>Maria</i>	<i>Vandeweyer</i>	<i>?</i>	<i>?</i>

Oudste Limburgse schuttersfeesten

Oudste vaandeldrager uit Simpelveld

Door: Luc Wolters

Simpelveld gooide iets meer dan honderdvijftig jaar geleden tijdens de eerste Limburgse schuttersfeesten hoge ogen. De vereniging bleek onder meer de oudste vaandeldrager in haar gelederen te hebben, een onderdeel waar vandaag de dag geen prijzen meer voor uitgelooft worden. Over het tot stand komen en het verloop van de eerste schuttersfeesten in Limburg in 1856 en 1857, alsmede van de rol van schutterij St.-George uit Simpelveld daarin, daarover gaat navolgend artikel.

Schuttersfeesten

De schuttersfeesten zijn vandaag de dag de meest in het oog springende activiteiten van de Limburgse schutterijen. Behalve bij de lokale activiteiten in eigen dorp, zoals het koningsvogelschieten en begeleiden van festiviteiten en plechtigheden, is het schuttersfeest tevens de gelegenheid voor de verenigingen zich aan een breder publiek te presenteren. Echter ondanks het feit dat het schutterswezen al vele eeuwen oud is, is het schuttersfeest als zodanig 'slechts' 150 jaar oud. In de jaren 1856 en 1857 zijn in Sittard de eerste schuttersfeesten voor de geweschutterijen gehouden. De Sittardse feesten vormen daarmee de oorsprong van de huidige Limburgse schuttersfeesten. Simpelveld was van de partij

Koning Willem III portrettekening uit 1852

Een noviteit

Hoewel er in de Middeleeuwen onder de noemer 'landjuwelen' wel al schuttersfeesten zoals in de Zuidelijke Nederlanden gehouden werden, stierven deze festiviteiten een stille dood. De heropleving kwam pas halverwege de negentiende eeuw. Het handboogschutterwezen mocht zich in het tweede kwart van de 19^e eeuw in een grote belangstelling verheugen. Het werd zelfs door koning Willem III gestimuleerd, die koninklijke handboogschutterwedstrijden op touw liet zetten. Ook in Sittard kwam een handboogschutterij tot stand, genaamd Amicitia. Tijdens een handboogschutterconcours in Roermond deden de Sittardse schutters inspiratie op om dit ook in Sittard op touw te zetten. Twee jaar later zetten ze een nieuwe stap door ditmaal niet een concours voor handboogschutters, maar één voor geweschutterijen te organiseren. Een noviteit!

Schutterijen uit hun slaap wakken

Het schuttersfeest werd gehouden bij gelegenheid van de Sittardse Sint-Rosafeesten. Op zondag trok de processie en maandag was er kermis. Om negen uur 's morgens was al het roffelen van de tamboers te horen van de uit alle richtingen arriverende schutterijen. Tien schutterijen waren van de partij, zoals van Oirsbeek, Schinnen, Limbricht, Nieuwstadt, Holtum, Brunssum, Houthem, Broeksittard, Heerlerheide. Door de deelname van Tudderden uit het koninkrijk Pruisen kreeg de wedstrijd een internationaal karakter. Enkele delegaties die niet als schutterij herkenbaar waren, werden geweerd van deelname. Op de markt werden de commandanten apart geroepen, die met de organisatie het feestreglement doornamen en de volgorde bepaalden. De Sittardse organisatoren onder leiding van de burgemeester wilden vooral veel volk naar Sittard trekken – de gemeenteraad

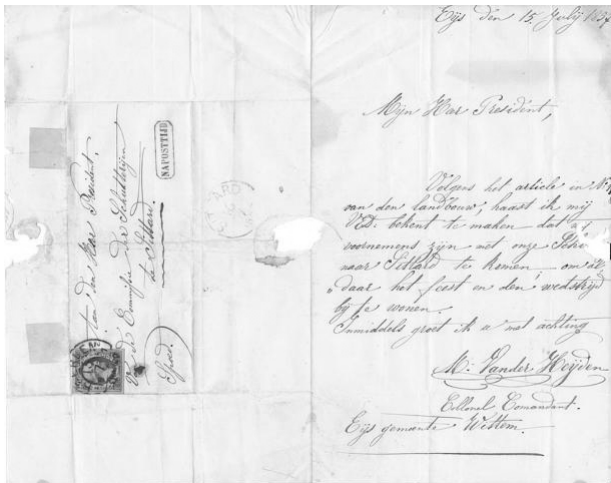
stelde 100 gulden subsidie beschikbaar – maar speelden ook met de gedachte om de glorierijke tijd van de schutterijen te doen herleven, die door de Franse tijd (1794-1815) een forse terugval gekend hadden en begin 19^e eeuw een armetierig bestaan kenden met activiteiten die zich slechts tot de eigen gemeenschap beperkten. De organisatie beoogde de schutterijen uit ‘hun diepe slaap’ te halen.

Een vervolg in 1857

Het schuttersfeest had een zodanige indruk gemaakt, dat dit initiatief een jaar later wederom op de kermismaandag van de Sittardse Sint-Rosafeesten een vervolg kreeg. Wervende advertenties zorgden voor een grote belangstelling en 38 aanmeldingen. Op de dag zelf werd Spartaans vroeg om 8.00 uur gestart. Dit is erg vroeg als we bedenken dat diverse schutterijen een lange weg te gaan hadden om in Sittard te geraken. Ze waren met karren en sommigen te voet al uren van tevoren naar de schuttersstad getogen. Aan de oude stadspoorten werden de schutterijen ontvangen en vandaar naar de Oude Markt geleid. In alle straten waren ‘majesteitelijke broederschappen’ te zien, met aan het hoofd de ‘voorloper’, met wapperende vaandels en banieren en voorzien van een tamboer of zelfs een muziekkorps. Er volgde een opstelling in carré, waarna de verenigingen aan alle kanten bewonderd werden. In de raadszaal werd met alle commandanten de optochtvolgorde geloot. Burgemeester Arnoldts sprak hen toe en spoorde ze aan tot handhaving van goede orde.

Schutterijen van heinde en verre

Het schuttersfeest in 1857 was zowel internationaal als Maasoverschrijdend, getuige de deelname van schutterijen uit Nederlands Limburg, het koninkrijk Pruisen en zelfs een uit Belgisch Limburg. Maar liefst 35 schutterijen waren naar Sittard gekomen, waaronder alle tien de deelnemers van het jaar daarvoor. Drie verenigingen, waaronder Eys, hadden zich aangemeld, maar waren niet

Een brief uit 1857 Eys - Sittard

gekomen. De Nederlandse deelnemers waren: Bingelrade, Born, Broeksittard, Brunssum, Doenrade, Douvergenhout, Geleen (2), Grevenbicht met harmonie, Gronsveld met harmonie, Gulpen met zanggezelschap, Heerlerheide, Holtum, Houthem, Limbricht, Merkelbeek, Nieuwstadt, Oirsbeek, Puth, Schinnen, Schinveld, Susteren (2), Valkenburg (2). Vervolgens namen uit de Pruisische Zelfkant deel: Brebern, Gangelt, Geilenkirchen, Havert, Hönigen, Tuddern, Waldfeucht, Wehr. Uit België nam Sint-Pieter Leuth deel. En natuurlijk was schutterij St.-George uit Simpelveld met nummer vijf in de optocht present. Alle deelnemende verenigingen ontvingen een herinneringsmedaille.

Een legendarisch volksfeest

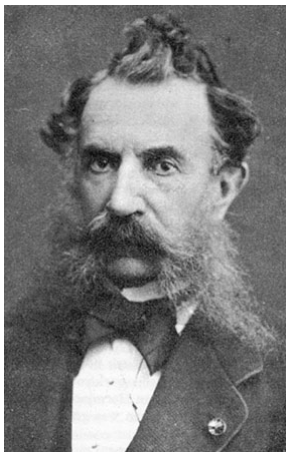
Vanaf de Markt trok de optocht door de straten van Sittard. Voorop de marechaussee te paard, de organisatoren en de Sittardse harmonie, dan twaalf knapen met de kussens waarop de te winnen medailles gespeld waren, een toneelgezelschap, hellebaardiers, boogschutters en hierna de geweschutterijen. De stoet liet volgens een ooggetuige in de Franstalige krant Courier de la Meuse een ‘onuitwisbare indruk’ achter. Hij spreekt over 2.000 deelnemers, allen verschillend gekleed, met tamboers en fluiten, drapeaus en bannieren; hij laat ook de soms hoge leeftijd van de schutters niet onvermeld. Rond het middaguur start het vogelschieten. Een schutter van Oirsbeek schoot de kop eraf, legde beslag op de eerste prijs en won het erekruis. Terug in Oirsbeek liet hij samen met de generaal een zilveren herdenkingsschild vervaardigen, die deze overwinning memoreerde. Zo bijzonder werden prijs en schuttersfeest toen nog gevonden. Andere winnende schutters kwamen uit Valkenburg, Gulpen, Gangelt en Geilenkirchen. Het vogelschieten is dikwijls

een kwestie van geluk. Geoefende schutters komen bij de echter schietwedstrijden aan bod. Tegenwoordig is dit het (verticale) schieten op de boelen. In 1857 werd de deelnemende schutters het (horizontale) schijfschieten als wedstrijd voorgeschoteld, dat ontleend is aan het handboogschieten. Deze werd gewonnen door Schinnen voor Simplveld, dat de verdienstelijke tweede prijs won.

Euforie over de prijzen

De commissie had moeite om de prijzen voor de beste vendeliers en de vlugste voorlopers toe te kennen en gaf alle deelnemers een prijs of geldbedrag. Voorts vielen de harmonie van Grevenbicht en tamboer Keulen van Puth in de prijzen. Terwijl de toekenning van de subjectieve wedstrijden enige problemen opleverde, waren er ook meer objectieve wedstrijden, namelijk die van de oudste schutters. De deelnemers die hiervoor in aanmerking wilden komen, dienden een geboortebewijs mee te brengen.

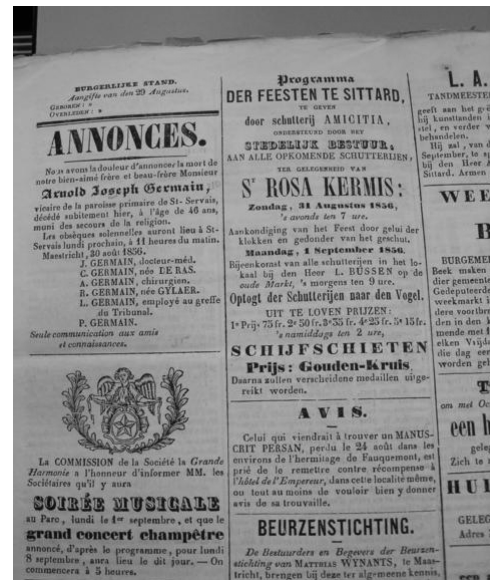
Terwijl de 86-jarige Spee uit Leut de oudste deelnemende schutter was, won de 83-jarige Toussaint Berger uit Simplveld de prijs als oudste vaandeldrager. Hij wist het papier te overleggen dat hij op 28 januari 1776 geboren was. De schutterijen van Gulpen, Houthem en Simplveld kregen een

Commissaris des Konings, Van der Does de Willebois

eervolle vermelding: 'zeer loffelijk'. De avond werd besloten met diverse 'charmante en talrijke' bals. De Junggesellenschutterij van Geilenkirchen koesterde zich die nacht in het gezelschap van de Sittardse dames en heren en nam pas om 7.00 de volgende ochtend afscheid van de gastvrije stad. Ze werden thuis met trommelslag en kamerschoten ontvangen. De schutterij van Gronsveld, die vier prijzen in de wacht wist te slepen, wachtte onderweg de Commissaris des Konings, Van der Does de Willebois op, die ze met haar harmonie een serenade bracht. De schutterskoning schonk een zilveren schild, waarin de in Sittard behaalde prijzen vermeld werden. In Simplveld is niets terug te vinden van euforie van de terugkerende schutterij met de in Sittard behaalde lauweren. Het oude schuttersboek start pas vier jaar later, in 1861. Dan bestaat St.-George uit 40 leden en

13 ereleden, die een jaarlijks bedrag doneerden. Het zware kader bestond daarnaast uit een generaal, 2 Schützenmeister, een kapitein, een luitenant, 2 Oberschützen, een commandant, een 'Schriftführer' en een 'Vändrig'. Inmiddels was de bejaarde Toussaint Berger vervangen door Heiliger Berger ('Bergie').

1857 Aankondiging in de krant

Gronsveld Medaille 1857 meest talrijke Schutterij

Besluit

Het schutterswezen, dat met de inval van de Fransen een grote klap had gekregen, bloeide op mede naar aanleiding van de schuttersfeesten. In Sittard werden ze geïntroduceerd en zouden sindsdien

ca 1870 intro zware buks

niet meer van de schuttersagenda verdwijnen. In de tweede helft van de 19^e eeuw waren ze een van de katalysatoren, die het aloude schutterswezen een forse opleving bezorgden: rustende verenigingen werden heropgericht en nieuwe schutterijen ontstonden, de zware buks werd als wedstrijdwapen geïntroduceerd en uniformen van het leger overgenomen om uiting te geven aan groepsgevoel en het weerbare karakter, waar koning Willem III in zijn oproep voor weerbaarheidsverenigingen destijds aan refereerde. In het kader hiervan werden tijdens de schuttersfeesten schietwedstrijden en oefeningen in de omgang met wapens gepropageerd (de exercitie). Het schuttersfeest was en is nog steeds het middel

bij uitstek waarmee schutterijen zich presenteren aan een breed publiek. De vermaardheid van het schuttersfeest en het internationale karakter van het Oud-Limburgs Schuttersfeest voor de bukschutters in de beide Limburgen heeft zelfs tot het koninklijk bezoek van H.M. Koningin Beatrix en Z.K.H. Kroonprins Filip in 2006 geleid.

(*) Dit artikel is een samenvatting van twee meer omvangrijkere stukken over de Sittardse schuttersfeesten. Met oog voor de Sittardse couleur locale staat dit beschreven in een artikel in het Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold (2007) 57-80. In een begin 2008 versijnd artikel in *De Maasgouw* komen vooral de voorgeschiedenis, totstandkoming en historische vergelijkingen aan bod. Voor de bronnen en literatuurverwijzingen zij naar deze artikelen verwezen.

OLS 2006 bezoek Koningin Foto Fred Vliegen

Oudste schutter Jeurissen uit Merkelbeek

kompele

umjèève mit, wierooch
en bronk-, klanke en klüere
en blinkend in de zommerzon
hant, pastoër en d'r kèrchehaan
oogkontak oës verbongeheet

allebei-j hant ze
d'r höögste pos
en pronke jeer
zunt, alling-sjtoand
hoëg van d'r toër
en winkjeveulig

evvel noa inge winksjtoës,
koam d'r haan noa onge
en sjteet in inge sjtal
en is pastoër jetrowd
en hilt honder

pierre schnackers

Project “Oral History” Overdracht op 19 maart 2008

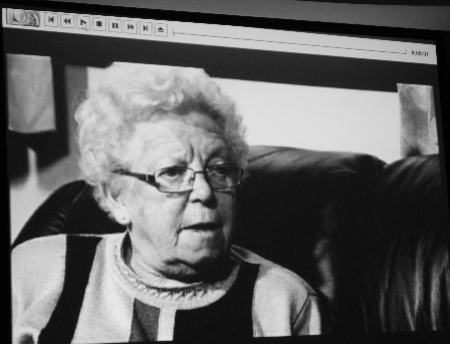
Door: Ortwin Reitz

Op 19 maart j.l. vond in het gemeentehuis te Simpelveld een bijzondere overdracht plaats. In de afgelopen maanden hebben in een samenwerkingsverband tussen Rijkheyt, centrum van regionale geschiedenis (dat een groot deel van de gemeentearchieven van Zuid-Limburg beheert), Gemeente Simpelveld en Heemkundevereniging “de Bongard” interviews plaatsgevonden met inwoners uit beide kernen. Doel van het project was om via de mondelinge overlevering herinneringen aan gebeurtenissen en omstandigheden van vroeger vast te leggen met beeld en geluid.

Hiertoe is een professionele cameraploeg ingehuurd, en zijn onder leiding van Luc Wolters vier personen geïnterviewd. Hierbij is een grote hoeveelheid uniek filmmateriaal ontstaan, waarvan we tijdens de overdracht een klein gedeelte hebben kunnen zien. In de omgeving Simpelveld zijn geïnterviewd mevr. A. Hamers-Dautzenberg van de Huls en dhr. Sjeng Schrijvers (ook wel bekend als Agricola) uit Bosschenhuizen. In Bocholtz is gesproken met dhr. Guus Herbergs en mevr. Tilla Schleck-Lommen.

Het was niet alleen buitengewoon fascinerend om de inhoud van de interviews te beluisteren, maar vooral ook de wijze van vertellen door de deelnemers. Voor mij als niet geboren in Simpelveld is toch een duidelijk verschil te horen in de uitspraak en woordkeuze tussen beide kernen. Ik denk dat dit met name ook voor latere generaties interessant kan blijken. Bij deze wil ik een groot compliment geven aan Luc Wolters, die op bijna virtueuze wijze de gesprekken heeft geleid. En uiteraard vooral aan de deelnemers, die hiermee een uniek tijdsdocument hebben doen ontstaan.

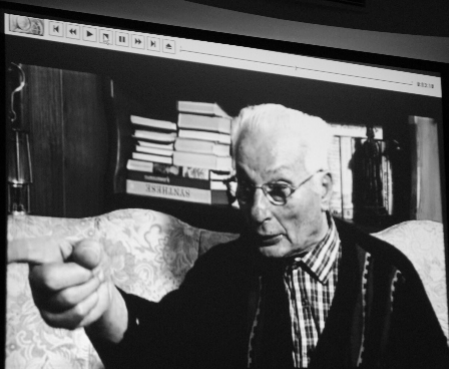
Het is de bedoeling dat de films geheel of gedeeltelijk op internet worden gepubliceerd. Zodra hier meer over bekend is, zullen wij u hierover informeren.

Mevr. Schleck-Lommen

Mevr. Hamers - Dautzenberg

Dhr. Herbergs

Dhr. Schrijvers

”DE BONGARD”

Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld

VOORLOPIG JAARPROGRAMMA 2008 (4^e versie)

di. 22 januari	<u>Lezing over carnaval door Jean Meijntz</u>
zat. 2 februari	<u>Dialectmis</u> in Bocholtz om 18.30 u. en Simpelveld 19.00 u.
3, 4 en 5 februari	Carnaval
di. 18 maart	Voorjaars Alg.Ledenvergadering en na de pauze programma
vrij. 21 maart	Goede Vrijdag, <u>wegkruisenwandeling in Simpelveld</u>
23 en 24 maart	Pasen
4 april	<u>Officiële Opening Heemkundig museum</u> in Scholtissenhof
18 april	<u>Dialectavond Oud Zumpelveld.</u>
do. 1 mei	Hemelvaartsdag
11 en 12 mei	Pinksteren
di. 13 mei	<u>Lezing Zoefe en Piefe</u>
do. 22 mei	<u>Uitreiking Gidsendiploma</u>
zat. 14 juni	<u>Wandeling door historisch Bocholtz</u> o.l.v. gidsen
zon. 15 juni	<u>Wandeling Stoom en water in Simpelveld</u> o.l.v. gidsen
zat. 21 juni	<u>Midzomernachtsfeest</u> Scholtissenhof
juli/augustus	Vakantie
di. 9 september	<u>Lezing</u>
di. 7 oktober	Najaars- Alg. Ledenvergadering en <u>na de pauze programma</u>
za. 11 oktober	<u>Excursie Maastricht</u>
di. 11 november	<u>Lezing</u>
zo. 30 november	<u>Kerstmarkt</u> te Bocholtz

Inge oavend oes 't leëve g(j)egrèfe

Impressie van de Dialectavond 18.04.2008

Tekst door Arnold Schleck; fotos door Ortwin Reitz

Op 18 april j.1. werd weer de gebruikelijke dialectavond door de sectie dialect "Der zuvvettsingde pluk" uitgevoerd. Een bomvolle zaal kreeg dit keer een heel nieuwe opzet voorgeschoteld, die achteraf gezien bij het publiek bijzonder goed in de smaak viel, gezien de vele positieve reacties.

De nieuwe opzet bestond voor de pauze uit: het voordragen van gedichten, het vertonen van een film, een sketch en het zingen van liederen uit de oude tijd. Tijdens de pauze werd een film gedraaid over Simpelveld zoals het tegenwoordig uitziet. Na de pauze dezelfde gang van zaken echter nu uit de nieuwe tijd.

Sijr van der Linden

Het "Knabenkoor"....

Zo begon Annie Franssen met een gedicht over "Koale en sjlam" uit de oude tijd. De film die hierna volgde liet Simpelveld zien hoe het dorp en bewoners er uitzagen in de vijftiger jaren.. Jannie Wilhelmus droeg hierna een gedicht voor over "Vrugger", Lieske Ortman over "Respek" in de oude tijd en Annie Franssen onderstreepte dit met "Betrókkeheid".

Daarna volgde een sketch over de 'gemoedelijke' oude tijd. In Tilla en Arnold Schleck vond

scenarist en regisseur Sijr v.d. Linden zijn ultieme hoofdrolspelers voor de sketch, die teruggreep in de tijd van de jaren vijftig. Arnold speelde de gepensioneerde schoolmeester die mopperde op alle bezoekers (Jeannie Wilhelmus, Hilde Brauwiers en Rita Myrers), die – met name - zijn vrouw Tilla kreeg gedurende een paar uurtjes en alle roddeltjes uit het dorp uitwisselden. De knorrige meester sloeg om als een blad aan de boom toen de postbode (Jo Cremers) aanbelde met het pensioen voor de man. Dan is hij opeens een en al vriendelijkheid.

Na de sketch komt het knabenkoor "De Sjnäuzjes" bij de meester thuis repeteren, om daarna op te treden op de dialectavond van de heemkundevereniging met liedjes als: "Moddersjproach", "de koekoeksoer", "de forneus", "'t sjieshüsje". Al deze liedjes vertellen iets over taal en apparatuur van vroeger.

Na de pauze, waaronder een film over het huidige Simpelveld vertoont werd, trad bütteredner Hub Stassen voor het voetlicht als medicijnman / specialist.

Onder de bezielende leiding van Arnold Schleck

Daarna kwam de "nui tsiet" aan de beurt met gedichten, voorgedragen door de sectieleden.

Jeannie Wilhelmus (kind) en Gerda Habets (mam in de hemel) met een tweespraak over wat allemaal veranderd is in de huidige tijd ten opzichte van vroeger. Vervolgens Annie Franssen met "Noaber Mobiel"; Aggie Sterck met "Kompjoeter" en het Jeannie Wilhelmus met "Der Küeb". Gedichten die ons kennis lieten maken met perikelen die ontstaan kunnen met de huidige moderne apparatuur.

In de sketch die nu volgde keerde het echtpaar Schleck terug op het toneel, maar nu in de moderne tijd. Als de trouwe huishoudster is vervangen door een jong meisje (Annie Franssen) van de thuiszorg komen de moderne "problemen" in huis. Tilla moet een spuit gezet krijgen tegen ouderdomssuiker en de steunkousen aangetrokken. Dat mag dat jonge meisje echter niet, zij mag alleen maar poetsen, voor het zetten van een spuit moet een verpleegkundige (Bertis Jorissen) komen. Na verloop van tijd komt deze eindelijk en zet de spuit. Als Tilla aan haar nu vraagt om ook de kousen aangedaan te krijgen, krijgt zij te horen, dat zij dit niet doet, dat moeten de kinderen of haar man maar doen. Met een noodkreet van Tilla: "Noe han iech de hoaze nog nit aa", eindigt deze sketch.

Met de "Schnautse", die ondertussen volwassen zijn geworden en hun korte broek ingeruild hebben voor een lange, werd deze zeer geslaagde avond afgesloten met de liedjes: "Der Koelman", "der Hammerschmied", "Sjun Zumpelveld" en "Bóches mie Bóches"

D'r Spezialist

Jeannie Wilhelmus

Annie Franssen

Aggie Sterck

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (13)

door Hans Hermans

Na de tragische dood van Maria van Bourgondië, in 1482, ging het niet beter in de Bourgondische landen. Feitelijk zou zoon Filips de Schone (1478-1494-1506) aan het bewind komen, maar de kleuter was pas drie. De Staten-Generaal besloot dat Maximiliaan van Oostenrijk, regent zou worden. Om het oorlogszuchtige Frankrijk te vriend te houden, moest Maximiliaan akkoord gaan met een gepland politiek huwelijk, tussen zijn tweejarige dochter Margaretha (1480-1530) met de Franse dauphin Karel VIII (1470-1483-1498). Het leek wel ‘mensenhandel’, want toen de dauphin (kroonprins van Frankrijk), op 6 december 1491 in het huwelijk trad met de veertienjarige Anna van Bretagne (1477-1514), werd bij de Vrede van Senlis, in 1493, de toen dertienjarige Margaretha van Oostenrijk, aan haar vader Maximiliaan terug gegeven...

Hoofdstuk XII Maximiliaan

12.1. Na Maria's dood

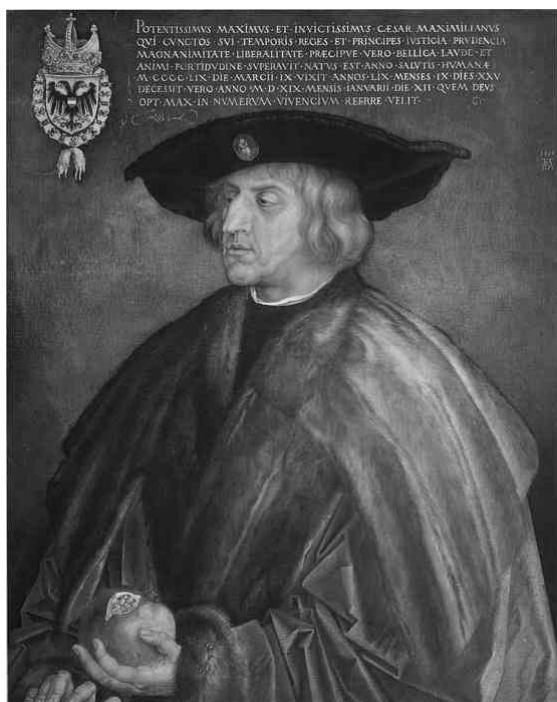
12.1.1. Zwarte bontmantels

Over de doden niets dan goeds! Maar daar heeft de historie geen boodschap aan. Van Maria van Bourgondië is bekend, dat zij graag de ‘bloemetjes’ (en soms de bijtjes) buiten zette. Als echtgenote van ‘bon-vivant’ Maximiliaan, mogen wij het haar niet kwalijk nemen. Maria was een, voor die tijd, zeer geëmancipeerde vrouw. Als Maximiliaan

voor ‘zaken’ onderweg was, mocht Maria zich verzekeren van het gezelschap van de heer Filips van Huerne van Gaesbeke. Neen, naar hem werden geen pleinen en straten genoemd. Ook dat is geen wonder, want de stad Gent stoorde zich aan het gedrag van Van Gaesbeke, zodat hij uit Vlaanderen verbannen werd. Maar Maria bezorgde hem in Brugge, tegen alle afspraken in, een riant onderkomen. Pas toen Maria, door de val van haar paard, bedlegerig werd, keerde de heer Van Gaesbeke, Vlaanderen en Maria, de rug toe. Maria stierf en op 27 maart 1482, op 2 april, de dinsdag van de Goede Week, werd het lichaam van Maria in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge opgebaard en op 3 april bijgezet.

12.1.2. Grote droefheid

Met betrekking tot de bijzetting laten we nu even kroniekschrijver aan het woord: *Op woensdag in de Goede Week, ging de vorst ter kerke in hetzelfde gevolg als de dag tevoren. Na de hovelingen volgde de magistraat van de stad Brugge. In het koor van de kerk stond een klein bouwwerk met daarop vele brandende kaarsen. Het koor was helemaal volgehangen met zwarte lakens. De dienst werd geleid door een bisschop, en de mis werd gezongen door zangers van de hofkapel. De mis werd zeer*

Maximilian I door Albrecht Dürer

waardig opgedragen en stemde tot grote droefheid. (...)

Naast het lichaam liep hertog Maximiliaan, gekleed in een lange zwarte mantel en gesluierd met een rouwkap. Na hem volgden nog vijf grote heren die familie van haar waren, allen eveneens gesluierd, en drie edele vrouwen in zwarte bontmantels en met gevoerde rouwkappen. Zo volgde de een na de ander. Het lichaam werd op waardige wijze ten grave gedragen, zoals men gewoon is bij edele mannen en vrouwen. (...)

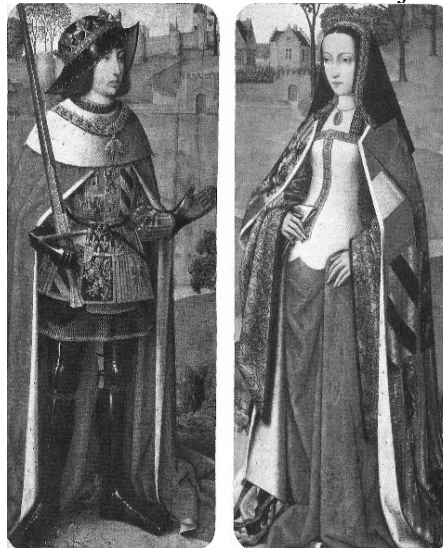
Alle eerbare rouwenden stonden aan weerszijden in de voorkerk, ieder met zijn toorts in de hand, voorzien van wapens, zoals ze de dag daarvoor in de stoet meeliepen. Ze stonden daar gesluierd totdat de dienst afgelopen was. De vorstin werd begraven voor het hoofdaltaar in een mooi graf dat nieuw gemaakt was en van gewelven voorzien, en dat van binnen was versierd met mooie schilderijen. Het graf werd naderhand afgedekt met een prachtige en kostbare tombe, zoals tegenwoordig nog te zien is. Deze uitvaart vond plaats op 3 april 1482. Het kleed dat men op het lichaam had gelegd toen het ter aarde gedragen werd, legt men op alle hoogtijdagen op de genoemde tombe, en voor dagelijks gebruik werd een kleed gemaakt van zwart laken met een kruis van wit satijn.

Omstreeks deze tijd was een grote menigte arme lieden verzameld in het Sint-Janshospitaal, en aan iedereen, klein en groot, werd een muntstuk gegeven ten behoeve van de zielenrust van de overleden vorstin. (...)

12.1.3. Halfwezen

Halfwees Filips, de latere 'schone', werd opgevoed bij zijn pleeggrootmoeder Margaretha van York te Mechelen. Zij was van Engelse adel zodat Filips ook met haar opvattingen in aanraking kwam. Hierdoor zouden later de politieke denkbeelden van Filips anders zijn dan dat van zijn vader Maximiliaan en grootvader Karel de Stoute. In 1482 arrangeerde Maximiliaan een verloving tussen zijn dochtertje Margaretha (1480-1530) met de Franse dauphin Karel VIII (1470-1483-1498). Karel zou echter op

6 december 1491 in het huwelijk treden met Anna van Bretagne (1477-1514), waarna Maximiliaan op zoek ging naar een nieuwe huwelijkskandidaat, voor zijn dochter. In 1495 trad Margaretha in het huwelijk met de troonopvolger van Spanje, Johanna van Castilië. Deze stierf reeds na vijf maanden.

Philips
de
Schone
en
Johanna
van
Castilie

12.1.4. Einde van Bourgondië

Over het einde van de Bourgondische tijd, in onze streek en het begin van de Habsburgse lopen de meningen vaker uiteen. Wij weten dat het Huis van Bourgondië reeds in 887 gevormd werd uit een deel van het vroegere koninkrijk Bourgondië. Toen in 1361 de laatste hertog, Philips van Rouvre, kinderloos overleed, ging Bourgondië over naar de Franse koning Jean II de Goede. In 1363 mocht zijn zoon Philips de Stoute (1342-1363-1404) over het hertogdom regeren. Hij was het, die reeds in 1380, door een geheim verdrag, Limburg bij Bourgondië voegde. Jan zonder Vrees (1371-1404-1419) die in 1418 Parijs veroverde. Meer nog Filips de Goede (1396-1419-1467) die in 1439 de zogenaamde Calmeyerberg (thans Kelmis) op de Akenaren veroverde. Nog erger was Karel de Stoute (1433-1467-1477), die diverse steden vernielde en met straffe hand werkte aan de uitbreiding van het hertogdom dat nooit een koninkrijk zou worden. Maria van Bourgondië (1457-1477-1482) kon met de sterke macht van haar gemaal, Maximiliaan van Habsburg, het rijk op de been houden. Haar dood in 1482 betekende het definitieve einde van het Bourgondisch rijk.

12.2. Vrije Vlamingen

12.2.1. Eerste opstand

De 'vrije' Vlamingen, beschouwden noch de Bourgondiërs noch de Habsburgers, als hun bevrijders. Feitelijk waren het landveroveraars en bezetters. Dat was een reden, dat Vlaanderen het regentschap van Maximiliaan in **1482** niet erkende en zelf een regent benoemde, die in naam van de pas driejarige Filips de Schone tot 1494 zou regeren. Doch iets later erkende de Staten-Generaal aarzelend het regentschap van Maximiliaan, maar dwongen hem vrede te sluiten met Frankrijk. Daarbij gingen alweer een paar gebieden verloren. In **1482** volgde Maximiliaan de hertog Wilhelm II von Sachsen op als hertog van Luxemburg.

12.2.2. Vrede van Atrecht

De Vlaamse steden mochten door de eeuwen heen van een relatief grote vrijheid genieten. Deze zelfstandigheid werd door Maria van Bourgondië, door middel van het *Groot Privilege* versterkt. Doch Maximiliaan, haar echtgenoot, dacht daar anders over. Bovendien voerde hij diverse oorlogen, die door de burgers van Vlaanderen bekostigd moesten worden.

Bij de *Vrede van Atrecht*, op 23 december **1482**, werd een verdrag tussen Lodewijk XI van Frankrijk en Maximiliaan van Oostenrijk gesloten. Maximiliaan, die van plan was om de gebieden, die tijdens de *Slag bij Nancy* verloren gingen, terug te winnen, moest zich bij de nederlaag van zijn schoonvader (Karel de Stoute) neerleggen. Ook gebieden die op de 'Lotharische snijlijn' van Oost- en Westfranken lagen, vielen terug aan Frankrijk. (RIPH5 Hoe vaak de inwoners, in de loop der eeuwen, van nationaliteit moesten veranderen is niet bekend. Een politicus uit dat gebied, die in 1869 geboren werd, wist tijdens zijn 50^e verjaardag (1919) te vertellen dat hij zonder te verhuizen vijf keer van land verwisselde.)

Door de oorlogen werden levensmiddelen peperduur, zodat de bisschop van Doornik een generale vastendispenatie verleende. De Vlamingen mochten tijdens de 40 daagse vasten van **1482**, melk, boter en kaas nuttigen, met uitzondering van de vier laatste

dagen van de Goede Week. Vlaanderen wenste geen oorlogen en onder druk van de Staten-Generaal van de *Zeventien Provinciën*, moest Maximiliaan de voorwaarde van de *Vrede van Atrecht* accepteren. Bij dat verdrag, moest Maximiliaan het kernland Bourgondië en het graafschap Artesië aan Frankrijk afstaan, want zonder de financiële steun van de Vlaamse steden kon Maximiliaan zich geen oorlog permitteren.

12.2.3. Concurrentie

De periode dat Maximiliaan als regent regeerde was een zeer onrustige. De Vlamingen in het algemeen, wilden hem niet erkennen en de Gentenaren hielden zelfs een tijdlang zijn kinderen gevangen. Toen hij een bezoek aan Brugge bracht, werd ook hij door de schepenen gevangen genomen... Men liet hem eerst vrij, toen zijn vader, keizer Friedrich III, met een leger in aantocht was. Maximiliaan beloofde toen, dat alle vreemde troepen het land zouden verlaten. Toen er

Maximilian I (1459-1519) keizer van het Heilige Roomse Rijk School van Joos van Cleve Rijksmuseum Adam

onder het volk van Brugge, een opstand uitbrak, maakte veldheer Albrecht von Sachsen-Meissen daar snel een einde aan. In die tijd concurreerden de steden Brugge en Gent met elkaar, om bij keizer Friedrich III, de keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, de vader van Maximiliaan, in een goed aanzien te komen.

12.2.4. Nepoten en Despoten

Herinneren wij ons nog aan de nepotisch-despotische neefbisschop Louis de Bourbon van Luik. De stad, beter bekend als *Die Vurige Stede*, smeedde reeds bij de dood van Maria van Bourgondië plannen om hun bisschop een kopje kleiner te maken. Eind augustus **1482** bezette, de om zijn wreedheid bekende, Willem van der Marck, heer van de heerlijkheid Lummen (bij Hasselt), het land van Luik. Willem wordt soms *Le sanglier des Ardennes* genoemd, omdat zijn in rode uniformen geklede soldaten, op de mouwen de geborduurde kop van een *sanglier* (everzwijn) droegen. Omdat ook andere

Willem van der Marck
(*Le Sanglier*)

leden van de woeste familie Van der Marck 'sangliers' genoemd werden, werd Willem (I) ook wel, *Willem met den baerd* genoemd. Op 30 augustus **1482** vermoordde hij eigenhandig de gehate rijksbisschop en maakte zich

meester van vrijwel het hele Luikse land. Als *mambour* (landvoogd) regeerde Van der Marck en plaatste op 1 september zijn zoon Johan illegaal op de bisschopstroon. Maar de meerderheid van het kapittel van Leuven wenste Jan van Ho(o)rne op de bisschopstroon, zodat paus Sixtus IV en keizer Friedrich III bemiddelen moesten. Echte onderhandelaars waren het niet. Sixtus stond bekend om zijn nepotisme en simonie. Friedrich III werd door zijn onderdanen *Aartsslaapmuts* genoemd...

Pas op 17 december **1483** werd de troon legaal bezet door Jan van Ho(o)rne. Tegen de zin van Van der Marck, zodat er in het Land van Luik oorlog uitbrak tussen Maximiliaan, regent-soeverein van de Lage Landen en Willem van der Marck, mambour de Liège. De laatste werd opgehitst door de Franse koning Louis XI (1423-1461-1483). Op 21 mei 1484 erkende Van der Marck, de bisschoppelijke waardigheid van Jan van Horne.

12.2.5. Einde Lodewijk XI

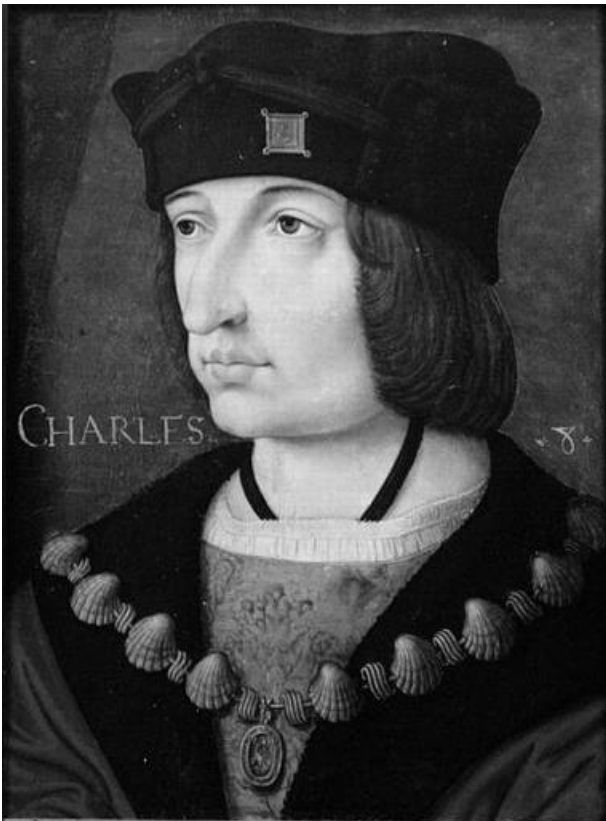
Toen '*Le plus terrible roi*' Lodewijk XI (1423-1461-1483) stierf, probeerde Maximiliaan nog een keer het kernland terug te veroveren, maar Vlaanderen protesteerde met klem. Enerzijds wordt Lodewijk XI beschouwd als de ergste koning die het land gekend heeft, anderzijds als de grondlegger van de Franse eenheidsstaat; de voorloper van de absolute monarchie, die in Frankrijk een einde maakte aan het feodale stelsel. Vast staat, dat hij zich niet liet omringen door ridders en vazallen, maar door spionnen en chercheurs. Minder door het voeren van oorlogen, maar meer door intriges, kon hij het Franse territorium uitbreiden. Hij bezat

Fig. 225. The Entry of Louis XI. into Paris.—Fac-simile of a Miniature in the "*Chroniques*" of Monstrelet, Manuscript of the Fifteenth Century (Imperial Library of Paris).

Lodewijk XI Frankrijk intocht Parijs

geen charisma, maar wist mensen om te kopen. Daarvoor was hem geen prijs te hoog. Lodewijk XI bevorderde enerzijds de handel, anderzijds goochelde hij met geloof, ongeloof en bijgeloof. Om van een goede plaats in de hemel verzekerd te zijn, vereerde hij relieken en schonk grote bedragen aan abdijen, kerken en kloosters. Voor alle zekerheid, raadpleegde hij ook waarzeggers en astrologen. Zijn eigen historiograaf Philippe de Commines noemde hem een *Universelle Araignée*, een universele spin, die overal webben heeft om er haar slachtoffers te verstrikken. Bekend is ook, dat hij een gruwelijke hekel had aan Agnes Sorel, de maîtresse van zijn vader. Waarschijnlijk werd zij in 1450 in opdracht van Lodewijk XI vermoord. Hij werd begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Cléry-Saint-André in de buurt van Orléans. Zijn bronzen grafbeeld werd door de Hugenoten omgesmolten en in de 17e eeuw vervangen door een beeld uit marmer.

Lodewijk XI van Frankrijk

12.2.6. Karel VIII

In Frankrijk werd Lodewijk XI opgevolgd door zijn dertienjarige zoon Karel VIII (1470-1483-1498). Omdat zoontje Karel een in alle opzichten antiautoritaire opvoeding genoot, kon hij noch lezen noch schrijven. De jonge prins werd als Karel VIII gekroond te Reims op 14 mei 1484. Na zijn verlovingsen met Maria van Bourgondië in 1477, de dochter van Karel de stoute en daarna met de dochter van Maria van Bourgondië, Margaretha van oostenrijk in 1483, huwde Karel VIII uiteindelijk met hertogin Anna van Bretagne op 6 december 1491. Hierdoor kon in 1491 het vorstendom Bretagne bij Frankrijk gevoegd worden.

Voor Maximiliaan was de dood van Lodewijk XI een reden om de bepalingen verbonden aan de *Vrede van Atrecht* nietig te verklaren. Vlaanderen was het hiermee niet eens, maar Maximiliaan wist de opstandige Vlaamse steden onder de knoet te krijgen. Vlaanderen stuurde boodschappers naar de nieuwe Franse koning Karel VIII.

Maximiliaan beschouwde dit als verraad en liet de gezanten gevangen nemen. Tijdens de tweejarige *Vlaamse Opstand* tegen Maximiliaan, die in 1483 begon, richtte Vlaanderen een regentschapsraad op voor Filips de Schone (1478-1494-1506), de zoon van Maria van Bourgondië. Maar de Duitse huursoldaten van Maximiliaan, sloegen de opstand neer en het ergste was dat de Vlaamse steden verdeeld raakten. Toen Brugge, Gent en Sluis definitief gevallen waren, werd Maximiliaan in juni 1485 bij de *Vrede van Sluis* officieel als regent erkend.

12.3. Klerikale leven

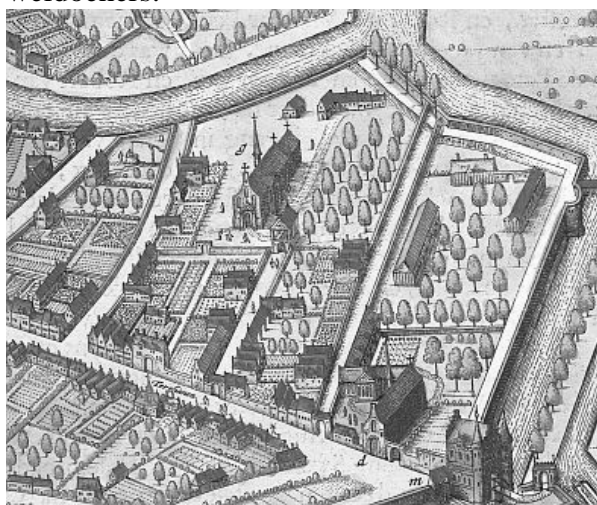
12.3.1. Luik

Kort voor Kerstmis 1483 werd de Luikse bisschopstroon weer in bezit genomen door de legaal gekozen *rijksbisschop* Jan IX van Horne. Het was tevens de laatste rijksbisschop, want in 1506 werd hij opgevolgd door *prinsbisschop* Everhard van der Marck-Sedan, die tevens bisschop van Chartres en aartsbisschop van Valencia was. Het *Episcopatus Leodiensis*, (bisdom Luik) is het oudste van de acht Belgische bisdommen en vierde zijn achthonderdste verjaardag in

1991. Feitelijk was het een ‘Germaans’ bisdom van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. In **1483** werd er in Luik een commissie in het leven geroepen, om permanent toezicht uit te oefenen op de diverse sociale bevolkingsgroepen met als doel om tot een eerlijke inning van belastinggelden te komen.

12.3.2. Maastricht

In **1484** werd aan de Zwingelput te Maastricht een *Begijnhof* gesticht. Abusievelijk worden door sommige mensen, begijnen gelijk gesteld met nonnen. Maar nonnen moesten de gelofte van armoede afleggen en dat gold niet voor begijnen. Een *Begijnhof* was ook een minder ‘dwingende’ omgeving dan een klooster. Niet zelden kwamen begijnen uit adellijke families. Door de voortdurende oorlogen, was er gebrek aan geschikte ‘edelmannen’, zodat er een begijnenbeweging voor de hand lag. Omdat ook kastelen en burchten verwoest werden, hadden vrouwen vaak geen andere kans om te overleven, dan zich te verenigen en gezamenlijk hulp te vragen bij rijke weldoeners.

Begijnhof Aalst

Reeds in het begin van de 13e eeuw, waren er in het bisdom Luik bewegingen voor vrome vrouwen. Niet zelden bevonden begijnhoven zich in de buurt van een hospitaal. In sommige steden in Frankrijk en Vlaanderen, namen franciscanen de zielszorg voor de begijnen op zich.

Omdat begijnhoven in die tijd niet zelden het doelwit waren van op ‘hol’ geslagen overspelige krijgsheren, werden in de 14^e

eeuw de hoven ommuurd en soms omgeven door een gracht. Omdat begijnen over een eigen kerk en kerkhof beschikten en in hun eigen onderhoud konden voorzien, namen de

Begijnhof Diksmuide

hoven als stadswijk een bijzonder plaats in. In *Die Vurige Stede* had de hypocriete bisschop van Luik niet veel te vertellen. Die mensen hadden hun eigen mening. Anders in het tweeherige Maastricht, waar men graag naar de goede raad van de bisschop luisterde. Soms maakte men van een kerkelijk gebod een burgerlijke wet. Zodoende werd *overspel* door het bestuur van de stad zeer zwaar bestraft. Een raadsvergadering van 9 februari **1486** vermaande de burgers met klem om zich te onthouden van overspel. Die de wet overtrad moest een bedevaart maken naar *Rocamadour* en een boete betalen. In 1504 werd de straf verzwaard door drie uren te pronkstelling aan een smeden halsband, op de trap van het gerechtsgebouw *De Lanscroon*. Dezelfde straf kreeg diegene, die naast zijn echtgenote een prostituee in huis opnam. Voor de duidelijkheid, de *Onze-Lieve-Vrouwekerk Rocamadour* ligt niet naast de deur. De plaats ligt in het departement Lot in het zuiden van Frankrijk.

12.3.3. Rome

Herinneren wij ons nog, dat paus Sixtus IV (O.F.M.) moest bemiddelen tussen rijksbisschop Jan van Horne en pseudo-bisschop Johan van der Marck ? In 1471 werd hij tot paus gekozen en stierf in **1484**. Feitelijk was hij een franciscaan, de tiara kreeg hij door omkoping... Natuurlijk mochten geestelijken, niet in het huwelijk treden, maar dat verbod wist die paus te omzeilen, door er een maîtresse op na te

houden. Theresa, zoals ze genoemd werd, schonk hem twee kinderen, die later kardinaal werden. Ook voor deze paus was nepotisme de normaalste zaak van de wereld,

Sixtus IV

want hij benoemde acht neven tot kardinaal. Door kerkambten bij opbod te verkopen, financierde hij prachtige bouwwerken en wat erger was, ook zijn luxueuze hofhouding en talloze

oorlogen. Hij was de eerste paus, die beeltenis op munten liet slaan. In 1476 voerde hij de feestdag van Maria Onbevleete Ontvangenis in. Op 15 augustus 1483 wijdde hij de *Sixtijnse Kapel* in. Blikvangers zijn de talloze fresco's van Michelangelo. Veel afbeeldingen die aanvankelijk in natuurlijke staat waren, werden eeuwen later van minder natuurlijke sluiers en guirlandes voorzien. In het *tüchtige-, tugendhafte- und taugliche-Germaanse* Duitsland was het ongehoord en onbegrijpelijk wat zich in het Rome van de *Renaissance* afspeelde. Duitse kardinalen die tegen het liederlijke leven van Sixtus IV protesteerden, werden door keizer Friedrich III gevangen gezet. Proeven wij hier de kiem van een opkomend *protestantisme*? Sommigen spreken over *préreformatie*, maar we mogen niet vergeten dat de grote kerkhervormer, magister en hoorleraar, Johannes Hus, die streefde naar een sociaal katholicisme, reeds in 1415 op de brandstapel terecht kwam? De mensen in de middeleeuwen gingen uit van het idee van de goddelijke soevereiniteit. God is de hoogste autoriteit en via de paus en door de paus gekroonde koningen en keizers oefent hij zijn gezag over het volk uit.

Na Sixtus' dood waren er in Rome straatgevechten; er werd geplunderd en vernielingen aangebracht. De naar hem genoemde Sixtijnse kapel bleef bestaan, maar begraven werd hij in de grotten van het Vaticaan. Het grafmonument werd vervaardigd door de beeldhouwer Pollaiuolo. Op 29 augustus 1484 werd kardinaal Cibo tot paus gewijd met de naam Innocentius VIII. Ook hij was een fervent vereerder van vrouwelijk schoon en de daaraan gekoppelde sensuele spelletjes. Hij beschikte over meerdere maîtresses en verwekte zestien kinderen. Het gebeurde niet stiekem, hij ging er zelfs prat op en de bruiloften van zijn kinderen werden uitbundig en met veel feestvertoon gevierd. Om aan geld te komen richtte hij de *Bank van Zondenaflaten* op. Door geld te storten kon men aflaten kopen en was men verzekerd van een goede plaats in de hemel. De pausen in die tijd waren meer bekend vanwege hun frivole fratsen dan door hun kennis van wetenschap en cultuur. Het hypocriet heerschap schreef in 1488: Vanuit het geloof beschouwd, bestaat er geen groter kwaad dan de zonde en niets heeft ernstigere gevolgen voor de zondaars zelf, voor de Kerk en voor de gehele wereld! (...) Om nog meer verdeeldheid te zaaien, vaardigde paus Innocentius VIII de bekende 'Heksenbul' *Summis desiderantes affectibus* (Er zijn mensen die bezeten zijn) uit. Hoeveel onschuldige vrouwen door die 'bul' op de brandstapel om het leven zijn gekomen is niet precies bekend. De paus stierf toen hij zich door middel van een transfusie bloed van drie jonge knapen liet toedienen. Dat er verschillende bloedgroepen waren, wist men toen nog niet. Alsof het een grote paus was, werd hij bijgezet in de Sint Pieterskerk en werd ook dat monument gemaakt door Pollaiuolo. In het Rome van de renaissance kon het allemaal nog erger. Hij werd in 1492 opgevolgd door Rodrigo Borgia, de vader van de bekende Lucretia Borgia.

12.3.4. Heksenbul

Wij weten dat sommige pausen over maîtresses beschikten. Kardinalen en priesters die het daar niet mee eens waren, werden een kopje kleiner gemaakt. Het

verbaast daarom des te meer, dat een paus, zoals Innocentius VIII, die verslaafd was aan seksuele genoegens, een boek liet schrijven met de titel *Malleus Maleficarum*, (Heksenhamer). Genoegzaam ging de Kerk op zoek naar eerbare vrouwen, om hen naar een brandstapel te brengen.

De 'Heksenhamer', werd feitelijk in **1486** door de dominicaan Heinrich Kramer geschreven in opdracht van paus Innocentius VIII. Als liefhebber van sensuele uitspattingen, deinsde de paus er niet voor terug, zijn naam ook te bezoedelen door de beruchte *Heksenbul* van die 'domme dominicaan' goed te keuren. Hij dreigde met de zwaarste kerkelijke straffen, als iemand het waagde om Kramer en zijn heksenwaan, iets in de weg te leggen. Hij kreeg van de paus opdracht om in het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, als *grootinquisiteur* wijze vrouwen te vervolgen. In die tijd kwamen vooral wijsvrouwen (kraamvrouwen) op de brandstapel, omdat zij meestal over meer kennis beschikten dan priesters en monniken. Hoe naïef de monnik was blijkt uit de inhoud van zijn boek dat uit

Heksen Sabbat

drie hoofdstukken bestaat. In hoofdstuk een maakte hij duidelijk, dat heksen bestaan, in hoofdstuk twee iets over de vormen van hekserij en hoofdstuk drie beschreef hij hoe heksen herkend en berecht konden worden. Volgens het boek mochten heksen niet verdedigd worden, want alleen al het 'verdedigen' was een teken van hekserij. Veel later heeft de Kerk zich officieel van de *Heksenhamer* gedistantieerd, maar toen was het kwaad al geschied. Tijdens het hoogtepunt van de waanzin, werd het boek door veel rechtbanken gebruikt als handleiding. Voor de aardigheid wordt zo nu en dan een herdruk van het boek op de markt gebracht. Voor het laatst in 1971 met nummer ISBN 0-486-22802-9.

12.3.5. Aken

Van 22 december **1485** tot 3 januari **1486** vertoefde keizer Friedrich III in Aken om er Kerstmis en Sylvester te vieren. Volgens bronnen uit Aken (Meyer 402), had hij er een ontmoeting met zijn zoon Maximiliaan, die hij sinds 1476 niet meer gezien had.

12.4. Maximiliaan ongeliefd

12.4.1. In hechtenis

Maximiliaan was verre van geliefd bij zijn onderdanen. In Brugge werden hij en zijn kinderen gevangen genomen. Ze kwamen pas weer op vrije voeten, toen een veldheer van de keizer, Albrecht von Sachsen-Meissen, met een leger in aantocht was. Raadsheer Gruuthuse (1422-1492), was de leidende figuur tijdens die opstand tegen Maximiliaan. Gruuthuse werd in **1485** ter dood veroordeeld, maar kon het schavot ontspringen, omdat hij lid was van de *Orde van het Gulden Vlies*.

12.4.2. Willem van der Marck

Herinneren wij ons nog dat in 1483 de Luikse troon legaal door Jan van Ho(o)rne bezet werd en Willem van der Marck het daarmee volstrekt oneens was? Het '*Zwijn der Ardennen*' had toen nog niet in de gaten, dat zijn dagen geteld waren.

Op 17 juni **1485**, liep Willem van der Marck, bij Sint-Truiden in een hinderlaag, toen hij voor een toernooi met wedren te paard

uitgenodigd werd. Tijdens die wedren werd hij, op Maastrichts grondgebied, van zijn vrienden gescheiden, gevangen genomen en meteen naar Maastricht gebracht. Daar werd hij een dag later ter dood veroordeeld. Op 18 juni **1485** werd hij, met welwillende belangstelling van rijksbisschop Jan van Horne, op het Vrijthof te Maastricht onthoofd. Begraven werd Willem in de Dominikanerkerk, waar onlangs, tijdens een restauratie, zijn lijk ontdekt werd. Het was gewikkeld in de rode mantel van de beul en het afgehakte hoofd lag bij zijn voeten. In die tijd was het gebruikelijk een terechtgestelde op deze wijze te begraven. (RIPH5 Toen ik in 1957/58 op de vliegbasis Volkel bij het LBPS (Luchtmacht-Brandweer- en Politie-Squadron) mijn dienstplicht vervulde en op een zekere avond bioscooptoezicht had, zag ik een bombastische testosteronspektakel; een Hollywood-Technicolorfilm met in de hoofdrol de romantische ridderfiguur Quinten Durward, die de misdadiger en boosdoener Van der Marck overwon. In werkelijkheid was het einde van het *Zwijn der Ardennen* veel minder romantisch.)

12.4.3. Gebroeders Van der Marck

Door het Maastrichtse oordeel en de volstrekking op het Vrijthof, laaiden in Luik de vlammen weer op. Everhard en Robert, twee broers van Willem van der Marck, zetten de oorlog tegen de nieuwe bisschop Jan van Horne voort. Voor de twee broers was het bliksemproces van Maastricht een misdaad en pas in 1492, toen de bisschop van Luik excuses aanbood, kwam er een einde aan de bloedige burgeroorlog in het Luikse land. Hierdoor werd ook ruimte geschapen voor vredesbesprekingen in Kadzand en in Senlis.

Op de keper beschouwd streed de familie Van der Marck niet uitsluitend uit winstbejag, maar ook en vooral omdat zij onder druk stond van de Franse koning. Rijksbisschop Jan van Horne, stond natuurlijk onder druk van Maximiliaan. Feitelijk waren het stromannen van machtige

despoten, die slechts een doel voor ogen hadden; hun gebied uitbreiden.

12.4.4. ‘Lumey’

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Everhard van der Marck (1472-1538), werd in 1505 prinsbisschop van Luik. Het kan altijd nog vreemder. Een achterkleinzoon van Willem van der Marck, eveneens met de naam *Willem van der Marck, heer van Lummen*, (1542-1578) was de wreedste

Lumey van der Marck

watergeus uit de Nederlandse geschiedenis. Als *Geuzennaam* koos hij niet alleen figuurlijk, maar ook letterlijk de naam *Lumey*. Hij was van plan om Willem van Oranje schaakmat te zetten. Hij werd verbannen en ‘bekeerde’ zich weer tot het katholicisme. Korte tijd later werd hij in de buurt van Luik vermoord. Volgens een andere lezing, werd hij door een dolle hond gebeten... Uiteraard zullen wij t.z.t. aan die gruwelijke geus en zijn vele schanddaden, b.v. in Den Briel en Gorkum, aandacht besteden. Het is onbegrijpelijk dat de steden Amsterdam, Best, Brielle, Den Haag-Scheveningen, Gorinchem, Huizen, Oud Beijerland, Rotterdam, Utrecht, Velsen-IJmuiden en Zoetermeer straten naar die moordenaar genoemd hebben.

12.4.5. Rijksdag

Toen Friedrich III keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, in **1486** zijn hertogen nodig had om de oorlog tegen de Magyaren (Hongarije) te financieren en alles in het werk stelde om zijn zoon Maximiliaan als zijn opvolger te benoemen, eisten de hertogen een vergadering van rijksstanden. De hertogen wensten om samen met de keizer de rijkszaken te beheren. Die vergadering zouden wij de basis van de *Rijksdag* kunnen beschouwen. Van despoot Friedrich III is bekend dat hij geen voorstander was van dit soort bijeenkomsten en hij pertinent weigerde om een *Rijksdag* bijeen te roepen. Tijdens de door de hertogen georganiseerde Rijksdag van 16 februari **1486** te Frankfurt, indoctrineerde Friedrich III zijn keurvorsten en hertogen. Zijn zoon Maximiliaan van Oostenrijk, die ook wel Maximiliaan van Habsburg (1459-1493-1519) genoemd wordt, werd tot *Rex Romanum* gekozen.

Van 4 tot 11 april **1486** vertoefde keizer Friedrich III in Aken, waar zijn zoon Maximiliaan op 9 april door aartsbisschop Hermann van Keulen tot koning gekroond werd. Na de kroning verbond Maximiliaan zich met Bretagne tegen Frankrijk. Sinds zijn verkiezing tot koning, verbleef Maximiliaan zelden in de Nederlanden. Margaretha van York (1446-1468-1503), de weduwe van Karel de Stoute, die geen kinderen had, voedde de twee kinderen van Maximiliaan van Habsburg en Maria van Bourgondië op. Later (1500) zou zij de meest bekende keizer, Karel V, naar het doopvont dragen. Op 15 mei **1486** ontving Aken nogmaals bezoek van keizer Friedrich, toen deze onderweg was van Keulen naar Maastricht. Ook tijdens de terugreis op 19 en 20 mei.

12.5. Infrastructuur

12.5.1. Wigbold

De bekende humanist Herbenus (1451-1538) uit Maastricht scheef in **1486** een stadsbeschrijving met de naam *De Traiecto Instaurato*.

Het is bekend dat ook het stadsdeel *Wyck*, aan de oostkant van de Maas tot Maastricht behoorde. Was het een *wigbold* of *wyckbeeld*,

dan golden er bijzondere faciliteiten? Van een *wigbold* is bekend, dat het een begrensd stadsgebied was dat meestal buiten de stadsmuren lag. Vanuit de stad gezien, was het een exclave, waar de stadsrechten van toepassing waren. Soms had dat gebied de vorm van een wig, dus een driehoekige, zoals wij die in Limburgse dorpen kennen met de naam *dries*, *dresj* of *drisj*. Maar we mogen de op *economie* gerichte *wigbold* niet vergelijken met de *dries* die een agrarische functie had en meestal *almende* of *gemene weide* genoemd werd. (RIPH5 Bij mijn weten is er bij ons in de buurt, alleen in Lemiers het toponiem *Jemingde*, bewaard gebleven. Aan de stompe zijde van de driehoek het toponiem *Deus* (twee hoeken) en aan de spitse (enge) kant van de driehoek het toponiem met de naam *A jen Eng*, waar zich thans een hoveniersbedrijf met de exotische naam *De Inde* bevindt.)

Wyck, aan de oostkant van de Maas, kreeg reeds in het begin van de 14^e eeuw een stadsmuur bestaande uit carboonzandsteen. Terwijl in de loop van de eeuwen veel walmuren afgebroken werden, is de *Waterpoort*, die feitelijk 'Mertenspoort' genoemd werd, behouden gebleven. Ook hier was er sprake van een *fries* of *kade*, die via een kleine doorgang bereikbaar was. Omdat er in die tijd accijnzen op goederen geheven werden, was hier waarschijnlijk geen *wigbold* of *wyckbeeld*. Hier golden niet de rechten van een vrijhaven.

(RIPH5 De *Waterpoort* heeft onlangs voor een gedeelte een nieuw expressie gekregen. De verpauperde helling naar de Maas werd voorzien van trappen, waar bij zomers weer studentes hun beentjes bruinen.)

In steden waren toponiemen zoals *dries* en *wigbold* over het algemeen, exterieure vormen van een middeleeuwse infrastructuur. Maar soms werd het begrip ook gebruikt, als synoniem voor een bepaalde begrenzing, al dan niet met bebouwing. Volgens etymologen werd het begrip *wigbold* echter niet afgeleid van 'wig', maar van 'wijk'. Daarvoor waren er veel doorgeefluiken nodig. Volgens de Duitse Wikipedia werd *Weichbild* afgeleid van het Latijnse woord *vicus*, Oudhoogduitse woord *wih*, het Gotisch

*weih*s, het Oudsaksische *wik* en het Nederlandse woord *wijk*. In Westfalen werd het begrip *Wickbileden* reeds gebruikt in 1142, in Leipzig in 1170 als *Wicbileden* en in Bremen in 1259 als *Wickbolde*. Meestal was in een *wyck* of *wik* dezelfde jurisdictie van toepassing als in de stad. Maar het gebeurde ook wel dat in de *wik*, vooral als er een vrijhaven was, andere rechten en daar zelfs privileges golden. Handelaren en kooplieden genoten stevast bescherming van hun vorst en daarmee moesten de stadsvaders rekening houden. Handelaren mochten b.v. een wapen dragen en konden hun waren tolvrij vervoeren. Het recht was verankerd, zodat een nieuw stadsbestuur hieraan niets kon veranderen. Sterker nog, de stadsraad moest er over ‘waken’, dat oude privileges niet verloren gingen. Om die rechten ook visueel aantoonbaar te maken, werden op de hoeken van het wyckgebied, vooral als er sprake was van een exclave, grensstenen geplaatst.

12.5.2. Wigbold en Voord

Waarschijnlijk is het begrip nog ouder, want een stadsschrijver met de naam Thietmar von Merseburg, schreef reeds in 994, dat in de Hanzestad Stade de burcht met de naam *Stethu*, aan de oever van de Schwinge, binnen de stadsmuren lag. Maar dat daar een handelsplek (kade ?), die soms *fries* en soms *wik* genoemd werd, buiten de stadsmuur lag. Meestal werden stad (*burcht*) en *wik* door een rivier gescheiden, niet alleen in Duitsland, maar ook in de Nederlandse steden Brugge, Gent, Ieper, Mechelen en Maastricht. Ook in Utrecht zou ooit een *wigbold* gelegen hebben ? In belangrijke steden was er een brug over de rivier, in minder belangrijke steden moesten de burgers met een bootje of via een *voord* oversteken. In de oude Hoogduitse taal gebruikte men het woord *furt*. Zowel bij onze oostburen, alsook bij ons komen we het woorddeel in plaatsnamen tegen. Denken we aan Frankfurt, Amersfoort en Coevorden. De laatste naam geeft aan dat rundvee van een voord gebruik maakte, net zoals in Oxford en in Ochsenfurt. Het gebeurde ook regelmatig, dat de stadsgordel te eng werd. Dan kwamen er nieuwe muren en wallen, waarbij de *wik*

soms binnen de stadsmuur kwam te liggen. Het kon ook gebeuren dat een stad over meer dan een *wik* beschikte. In 1488 berichtte de stad Braunschweig over: *der statt to Braunschweig in allen vijff wickbilden.* (...) Maar in 1512 werden de vijf *wigbolden* samen gevoegd en werd het totale gebied *Weichbild* genoemd. Er bestaan dus meerdere definities voor *wigbold*. Wigbolden of wijken buiten de stadsmuren en wijken binnen de muren.

Karel de Grote verleende veel privileges, maar of hij dit ook deed m.b.t. *wigbolden* is niet bekend. Wel is bekend dat keizer Friedrich I van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, op 9 januari 1166 de stad Aken marktrechten op twee markten verleende. Ook mocht Aken munten slaan, die dezelfde waarde hadden als de munten uit Keulen. In 2007 werd er in Aken archeologisch onderzoek verricht naar voormalige nederzettingen van kooplieden ten noordwesten van de Johannesbach. Of dit een *wigbold* was, is nog niet bekend. Van de heer Dietmar Kottmann, voorzitter van de Heemkundevereniging *Laurensberger Heimatfreunde*, ontving ik volgende belangrijke aanvulling: Bij recente opgravingen in Aken werden voorwerpen, die duiden op een nederzetting binnen het in lectuurbronnen genoemde *Vicus Aquensis*, gevonden. Bodemonderzoek tussen Pontstrasse/Beginenwinkel en de Barbarossamuur, leverde artefacten die getuigen van vroegmiddeleeuwse nederzettingen. Het is jammer, dat tijdens de bouw van het woonproject *Barbarossapark* meningsverschillen ontstonden, tussen de archeologische dienst en de bouwheer van het project. De laatste weigerde medewerking te verlenen aan een bodemonderzoek. Bovendien vernielde hij moedwillig een perceel van hoge archeologische waarde, waarbij waardevolle substantie verloren ging. Vondsten aan de noordwestelijke oever van de Johannesbach, geven te kennen dat zich hier sinds de Romeinse keizertijd tot in de vroege middeleeuwen, een nederzetting bevond. Keramische artefacten maken duidelijk dat rond de 7^e en 8^e eeuw, het gebied opnieuw bewoond werd. Er werd

Walberberger en Badorfer aardewerk gevonden. Ook artefacten uit het Midden-Maas-gebied.

Er werd geglazuurd aardewerk gevonden van het type Hoei. Ook werden er twee uit een koperlegering gemaakte gespen gevonden. Gespen die doorgaans als aspect van een klederdracht door Friese vrouwen gedragen worden. We mogen het als indicator beschouwen voor de rijkdom en materiele cultuur van beter gesitueerde stadbewoners van de *Vicus Aquensis*. De nauwkeurige omvang van de *Vicus* in relatie tot de meer bekende, maar veel kleinere *Palatium* (het gebied van de palts Aken) is nog niet bekend.

12.6. Tweede Opstand

12.6.1. Maximiliaan belooft...

Maximiliaan belooft Vlaanderen geen oorlog tegen Frankrijk te voeren, maar hield zich ook nu niet aan zijn belofte. Begin 1487 sloeg de vlam in de pan; de Vlaamse ambachten pikten de permanent stijgende belastingen niet meer. Op 31 januari was

Nogmaals Maximiliaan I

Filips van Kleef, een krijgsheer van Maximiliaan, met een legertje Stichtse soldaten op weg naar Brugge. Maximiliaan had die soldaten gehuurd van bisschop David van Utrecht (Het Sticht). Ondanks de vele doden, zegevierden de burgers van Brugge en nam de woedende bevolking Maximiliaan gevangen. Op 12 mei 1487 kwamen de Staten-Generaal bijeen en kwam er een einde aan zijn regentschap over Vlaanderen. Ook bij de *Tweede Opstand*, belooft Maximiliaan vast en zeker, dat hij zich aan zijn afspraak zou houden, zodat hij op vrije voeten kwam. Als borg werd Filips van Kleef, zijn raadsman en krijgsheer, gevangen gezet. Het lag in de lijn der verwachtingen, dat Maximiliaan zich ook nu niet aan zijn belofte zou houden. Hij voerde in Vlaanderen een aantal strafexpedities uit, waarbij Kabeljauwse soldaten zeer actief waren. Terwijl er in die tijd van protestantisme nog geen sprake was, werden er veel kerken en kloosters platgebrand. Dat was zelfs te gortig voor de 'houwdegen' Filips van Kleef, zodat hij zijn grote baas, de karakterloze Maximiliaan, de rug toekeerde. Van Kleef sloot zich aan bij de Vlaamse opstandelingen en werd later hun leider. Ook het Waalse gebied, met name *Die Vurige Stede* boekte succes. Bij de *Vrede van Sint Jacob* moest Maximiliaan instemmen met de *eeuwigdurende neutraliteit* van Luik. De Wet werd op 28 april 1487 door de rijksbisschop van Luik, Jan van Horn, afgekondigd. Ook in het andere Nederland, dat we voor het gemak 'Holland' noemen, was men ontevreden. Daar leidde Frans van Brederode de opstand tegen Maximiliaan. Of hij een broer was van de door de *Hoeken* benoemde bisschop van Utrecht, domproost Gijsbrecht van Brederode, is niet bekend. De adellijke familie Van Brederode, die reeds in 1679 uitstierf, stond aan de zijde van de *Hoeken*. (RIPH5 Waarschijnlijk waren de graven van Holland directe voorvaderen, want beide families voerden dezelfde rode Hollandse leeuw op een gouden achtergrond met daarop een 'barensteel'. De barensteel betekende in die tijd, dat er sprake was van een jongere tak. Dus geen bastaardtak, want bij een

onwettige zoon werd een schuine balk over het wapen geplaatst.)

12.6.2. Kabeljauwse bisschop

Nu we het toch over *Het Sticht* en over *Holland* hebben, richten wij onze blik op die andere Bourgondische nepote bisschop, die vanuit Utrecht, over *Het Sticht* regeerde. *Het Sticht* met de hoofdstad Utrecht behoorde van 1024 tot 1528 bij het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Als bastaardzoon van Filips de Goede, dus halfbroer van Karel de Stoute, stond bisschop David van Bourgondië (ca.1427-1496), natuurlijk aan de kant van de Bourgondiërs en Habsburgers. Met de medewerking van karakterloze mensen uit Rome, met een steuntje in de rug van Maximiliaan en met hulp van de *Kabeljauwen* kon hij van 1456 tot 1496 de Stichtse bisschopstroon bezet houden. De Hollandse adel en de *Hoekse* burgers van Utrecht dachten daar anders over. Tijdens die lange Hollandse burgeroorlog, die in 1345 begon en tot 1492 zou duren, moest bisschop David vaker dan eens op de vlucht slaan. Vanuit Wijk bij Duurstede voerde hij dan oorlog tegen de *Hoekse Hollanders* om de macht in het *Stichtse Utrecht*. Zijn woonzit, het bekende kasteel *De Haar*, werd in 1482 door *Hoeken* vernield. (RIPH5 Bouwmeester dr. Pierre Cuypers heeft van 1892 tot 1912, van het vervallen kasteel een neogotisch ‘Gesamtkunstwerk’ gemaakt. In die periode werden meer dan 7000 volwassen bomen naar de kasteeltuin gebracht dat het karakter heeft van een Engels landschapspark. Er zijn ook Franse stijltuinen, moestuinen, siertuinen en veel waterpartijen.)

12.7. Graaf Willem en Koning Willem

12.7.1. Oranje-Blanje-Bleu

Vanuit Holland maken we een overstap naar Dillenburg, waar op 10 april 1487 Willem graaf von Nassau-Dillenburg (1487-1559) geboren werd. In boeken ook bekend met de naam *Willem de Rijke*. Hij was in tweede huwelijk getrouwd met Juliana van Stolberg (1506-1580). Die twee zijn de biologische ouders van *Willem de Zwijger* (1533-1584), die ook op slot Dillenburg geboren werd en

beter bekend staat als *Wilhelmus van Nassouwen*. In 1544, hij was pas elf jaar, erfde hij van René van Chalon het Franse *Prinsdom Orange* en werd voortaan ook *Willem van Oranje* genoemd. In 1579 kwam er de Nederlandse vlag met de kleuren *oranje-blanje-bleu*, (oranje-wit-blauw), die ook wel *Prinsenvlag* genoemd werd. In 1588 werd de *Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden* (ook: *Belgica Foederata*) uitgeroepen. Die oorspronkelijke Nederlandse vlag is gebaseerd op de livrekleuren van Willem de Zwijger. De bovenste kleur is duidelijk, de tweede kleur staat voor het oppergezag in de Nederlanden en blauw is de huiskleur van het graafschap Nassau. Sinds 1587 werd er naast de *Prinsenvlag* ook met *rood-wit-blauw* gevlagd. In 1667 werd een vlaggenboek gedrukt, waarin uitsluitend sprake was van *rood-wit-blauw*. Dat zijn drie heraldieke kleuren, want *oranje* wordt meestal niet hiertoe gerekend. De republiek verwierf in de *Gouden Eeuw* (17e eeuw) politieke en economische macht. Zij speelde geruime tijd een hoofdrol op het wereldtoneel. We mogen dit niet verwarren met de *Zuidelijke Nederlanden* (ook: *Belgica Regia*), bestaande uit vorstendommen die na het Partagetractaat van 1661 onder Spaans en Oostenrijks gezag bleven. Daartoe behoorde ook het leefgebied van onze voorouders in Simpelveld en Bocholtz. Zij werden pas vanaf 1815 door koning Willem I van Oranje-Nassau geregeerd.

In 1796 werden rood, wit en blauw, de gewenste kleuren voor het Nederlandse dundoek. Er was toen ook sprake van *Bataafse vlag*. Pas in 1937 werd bij Koninklijk Besluit door koningin Wilhelmina, deze vlag officieel als vlag van het koninkrijk aangewezen.

(RIPH5 Terwijl in Nederland, tijdens de 2^e Wereldoorlog het vlaggen met de officiële rood-wit-blauwe driekleur verboden was, mocht vreemd genoeg wel met *oranje-wit-blauw* gevlagd worden. Feitelijk misbruikte de NSB onze historische *Prinsenvlag*. In 2005 betoogde historicus Herman von der Dunk, dat NSB-leider Mussert geen ‘landverrader’ was. Het doel van Mussert

was een alternatief *fascistisch-autoritair-Nederland*, onder zijn leiderschap maar met behoud van zijn nationale identiteit en zijn eigen vlag met de kleuren *oranje-blanje-bleu*. Nederland zou dan als ‘zelfstandig’ land opgenomen worden in een grote Germaanse federatie onder de leiding van de ‘Führer’ van het *Groot Duitse Rijk*.)

12.8. Derde opstand

12.8.1. Maximiliaan belooft alweer

De vader van Maximiliaan, keizer Friedrich III, maakte in **1488** toen hij onderweg was van Aken naar Brugge, een korte pauze in Maastricht. Daar werd hem dringend verzocht te bemiddelen tussen de burgers van Maastricht en haar Luikse bisschop enerzijds en de bewoners van *Die Vurige Stede* en de familie Van der Marck anderzijds. De reactie van de keizer en het resultaat zijn helaas niet bekend. Zowel de keizer alsook zijn zoon, hadden in de gaten dat niet alleen Luik, maar ook Vlaanderen voor Habsburg verloren dreigden te gaan.

Een poging van Maximiliaan om Brugge alweer te bezetten mislukte. Hij werd op 5 februari **1488** opnieuw door opstandige burgers in *Het Steen* van Craenenburg opgesloten. In Maastricht schreef men: *‘Het reuckloos Vlaandren hiel sijn eigen Graaf gevaên’* (...) (Het onverbiddelijke Vlaanderen hield zijn eigen graaf gevangen.)

Maximilian I van Habsburg

Werd Maximiliaan werkelijk zo vaak in hechtenis genomen, of is het bluf van Vlaamse vrijheidsstrijders ? Op 12 mei **1488** kwam er een verdrag tot stand tussen Vlaamse, Brabantse en Henegouwse gewesten enerzijds en Maximiliaan anderzijds. Bij die gelegenheid moest hij aan de Staten-Generaal tal van concessies doen.

12.8.2. Hongarije

In februari **1489** trok Maximiliaan aan het hoofd van een groot leger naar Hongarije. Om ‘thuis’ orde op zaken te stellen, benoemde hij Albrecht van Saksen tot landvoogd van Vlaanderen. Vlaanderen legde zich neer bij het Verdrag van 1488, maar Brugge en Gent bleven dwars liggen. In november **1489** ging Brugge noodgedwongen akkoord gaan met de *Vrede van Tours*. Troepen van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, onder leiding van Willem graaf van Nassau, hadden Damme ingenomen, zodat Brugge niet bevoorrad kon worden. Veel Vlaamse vrijheidsstrijders werden te Gent op de *Vrijdagmarkt* onthoofd. Filips van Kleef, inmiddels hoofdman van de Vlaamse rebellen, moest ijlings op de vlucht slaan. Ook hier speuren wij de naijver en strijd tussen *Hoeken en Kabeljauwen*. Terwijl *‘Hoekse Filips’* op de vlucht sloeg, plaatste het *Kabeljauwse* Amsterdam drie Andreaskruisen in haar wapen. Het kruis wordt ook wel *Habsburgse* kruis genoemd, omdat de heilige Andreas de patroonheilige van het *Huis Habsburg* is. De ‘Mokumers’ van vandaag, zijn het daar niet mee eens. Er zijn te veel hypothesen om op te noemen. Beperken we ons tot drie leuke vondsten: Er staan drie Andreaskruisen in het wapen, omdat de stad door drie rampen geteisterd werd. Ook de volgende is aardig: Amsterdam stuurde drie maal een kruistocht naar het Heilige Land. En dan nog een reden, want Amsterdam beschikte over drie markten. (...) Ook verleende Maximiliaan aan Amsterdam het recht om op het stadswapen zijn keizerlijke *Rudolphinische* kroon te voeren als dank voor bewezen diensten. Van de andere kant is Amsterdam veel dank verschuldigd aan Maximiliaan. Als haven- en

handelsplaats bevoorrechtte hij Amsterdam, boven Brugge en Gent. Het is een feit dat er in die tijd een einde kwam aan de ‘Brugse Bloei’. In een Amsterdamse oorkonde staat: *’t Gekruyste Wapen-Schilt, werdt met de Kroon vereert, door gunst van Max'miljaan. (...)* Toen in 1612 in Amsterdam de grootste gracht werd aangelegd, werd deze *Keizersgracht* genoemd. (RIPH5 In die tijd was er sprake van *Amsteldam* en *Amstelledamme*, afgeleid van de rivier de Amstel. Maar de plaatsnaam, werd het ‘slachtoffer’ van *dissimilatie*. Dat komt wel vaker voor, want hetzelfde zien wij bij *Voelender* en *Voerendaal*.)

12.8.3. Salische Wet

Op 19 maart 1490 werden twee Habsburgse erflijnen samengevoegd. We vragen ons af, waarom ze eerst versnipperd werden? Oorzaak is de *Lex Salica*, die bij ons meestal *Salische Wet* genoemd wordt. Die ‘verdeelsleutel’ was reeds van toepassing in de tijd van de *Merowingers*, in het begin van de zesde eeuw. Het is opvallend dat vele eeuwen lang, bij de dood van een koning, zijn rijk in gelijke delen onder zijn zonen verdeeld (versnipperd) werd. Het gevolg was, dat het Frankenrijk van Karel de Grote uit elkaar viel. Maar ook eeuwen later werd de *Salische Wet* toegepast, zodat ook Habsburg herhaaldelijk verdeeld werd. In de 15^e eeuw was er een Leopoldinische- en een Albertinische tak. Sigismund (1427-1496) heerste over Tirol, maar door zijn losbandig leven werd hij in 1490 gedwongen de scepter over te dragen aan koning Maximiliaan I. Om versnippering te voorkomen, geldt tegenwoordig de *primogenituur*. Dat is het erfrecht voor de oudste zoon, soms ook voor de eerstgeborene.

12.8.4. Vrede van Aken

Aken stond bekend als kroningsstad voor koningen van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Geen wonder dat in de stad ook regelmatig vredesverdragen gesloten werden. Op 12 april 1490 werd er in Aken aan een *Vredesverdrag* geknutseld, dat een einde zou maken aan de vete tussen de burgers van Maastricht en haar Luikse rijksbisschop

enerzijds en de bewoners van *Die Vurige Stede* (Luik) en Everhard van der Marck anderzijds. Hierbij waren ook Johannes graaf van Nassau en Willem IV hertog van Gulik aanwezig.

Op de keper beschouwd streden de broers Van der Marck niet uitsluitend uit winstbejag, maar ook en vooral omdat zij onder druk stonden van de Franse koning. Rijksbisschop Jan van Horne, stond natuurlijk onder druk van Maximiliaan. Het waren slechts stromannen van despoten en tirannen, die het erop gemunt hadden hun rijk uit te breiden. Liepen de onderhandelingen in Aken op niets uit? De familie Van der Marck kreeg onverwacht hulp van Franse troepen die natuurlijk Maastricht bezetten. Voor veel inwoners van Maastricht, die aan de kant van de bisschop stonden, was dat aanleiding om naar Aken te vluchten. Op 28 juli 1490 werd er in Aken vrede gesloten tussen deze stad en de ‘roofridders’ van Argenteau (Visé). Deze minder edele ridders hadden er een gewoonte van gemaakt om handelskaravanen uit Aken te beroven.

12.8.5. Per Procurationem

Herinneren wij ons nog, dat Maximiliaan in 1482 een verloving arrangeerde tussen zijn dochttertje Margaretha (1480-1530) met de Franse dauphin Karel VIII (1470-1483-1498).

Op 22 juli 1489 huwde Maximiliaan I (1459-1508-1519) met Anna van Bretagne (1477-1514) en op 18 december 1490 werd het huwelijk *per procurationem*, (met de handschoen) voltrokken. Maar het zat Maximiliaan niet mee. De Franse koning Karel VIII (1470-1483-1498) stuurde Margaretha, terug naar haar vader. Maar het kwam nog veel erger. Karel VIII trad op 6 december 1491 in het huwelijk met Anna van Bretagne, de eega van Maximiliaan... Eigen schuld, dikke bult! Maximiliaan had verzuimd om het huwelijk te ‘consumeren’ zodat zelfs de Kerk geen bezwaren had. We mogen ons niet verbazen dat Maximiliaan toornig was en wraak in zin had. Maar voorlopig waren zijn handen gebonden door de successiestrijd in Hongarije en door de oorlog tegen de Turken. Het gelukte hem om

Oostenrijk op de Hongaren te veroveren. Maar de aan het andere front, tegen Karel VIII, had hij minder geluk.

12.8.6. Vrede van Kadzand

Op 16 juni **1492** werd verzetsstrijder Jan van Coppenhole op de Vrijdagmarkt onthoofd. De Vrijdagmarkt is het belangrijkste plein van Gent. Het plein vormde steeds het decor voor officiële ontvangsten van vorsten en andere hoogwaardigheidsbekleders. De graven van Vlaanderen en hertogen van Bourgondië, hielden er hun *Blijde Intrede* en zweerden de rechten van de stad te respecteren. Maar op dit plein werden ook vonnissen voltrokken. Na de onthoofding van Jan, legden de burgers van Gent zich neer bij de nieuwe situatie. Later dat jaar, moest Filips van Kleef ook de stad Sluis, zijn laatste bastion, prijsgeven. De *Vrede van Kadzand*, op 19 juli **1492** was een vredesverdrag tussen Maximiliaan en zijn veldheer Albrecht van Saksen enerzijds en de burgers van Gent en haar militie *Witte Kaproenen* anderzijds.

12.9. Oorlog, Vrede en Dood

12.9.1. Moren

Omdat wij op chronologische voet verder gaan, moeten wij er in **1492** even aan herinneren, dat Columbus, feitelijk op weg naar Indië, Amerika ontdekte. Welke gevolgen dat had voor de 'Indianen' en uiteraard ook voor onze voorouders, kunnen wij in een volgende aflevering lezen. Eveneens in **1492** kwam er een einde aan de *Moorse overheersing* in Spanje. Vanaf 711 hadden de islamitische *Moren*, die via Tarifa en Gibraltar binnengedrongen waren, bloedige gevechten geleverd met Spaanse christenen. Van Cordoba maakten zij hun hoofdstad. Omdat veel Moren zich in de loop der eeuwen westelijk oriënteerden, ontstond er zelfs een burgeroorlog tussen progressieve Moren en conservatieforthodoxe. Hoe dramatisch het ook was, er ontwikkelde zich een Moors-Spaanse cultuur van hoog niveau. De cultuur van *Al Andus* (Moors Spanje) blonk uit in algebra en wiskunde, astronomie en geografie. Op 2 januari **1492** maakte de *Spaanse reconquista* met de val van Granada een einde aan de *Moorse* bezetting. Die

datum wordt door veel Spanjaarden als de eigenlijke vereniging van Spanje beschouwd.

12.9.2. Vrede van Senlis

Bij de *Vrede van Senlis* kreeg Maximiliaan van Frankrijk op 23 mei **1493** Artesië, Charolais en Franche-Comté terug. Hij kreeg ook zijn dochter terug, die hij in 1482 uitgehuwelijkt had aan de Franse dauphin Karel VIII. Die gaf er de voorkeur aan om met de eega van Maximiliaan te trouwen... Het hertogdom Gelre kon zich vrijmaken van Habsburg.

Op 19 augustus **1493** volgde Maximiliaan zijn vader Friedrich III op als keizer en in maart 1494 huwde hij met Bianca-Maria Sforza, dochter van de heer van Milaan. In dat jaar begon opnieuw de oorlog tegen Frankrijk, die tot 1504 zou duren. In augustus 1493 verzocht de Staten-Generaal om de 15 jarige Filips de Schone, meerderjarig te verklaren. Pro forma regeerde Filips over de Nederlandse gewesten. Op 22 juli 1494 werd hij zestien en kon Filips de Schone officieel het bestuur overnemen, maar weigerde bij zijn intrede op het *Groot-Privilege* te zweren. Als tegemoetkoming nam hij in zijn raad Nederlanders op, waaronder Jan van Glymes, de heer van Bergen op Zoom.

12.9.3. Friedrichs dood

Op 19 augustus **1493** overleed keizer Friedrich III. Bij de chique burgerij van Wenen, was hij vanwege zijn 'glansloze' verschijning, niet geliefd. De bijnaam *Aartsslaapmuts* zegt eigenlijk voldoende. Waarschijnlijk was dat ook een reden, waarom de keizer veel liever in de steden Graz, Linz en Wiener Neustadt vertoefde. De laatste stad bezit dank Friedrich een prachtige burcht.

Door het in 1477 gearrangeerde huwelijk tussen zijn zoon Maximiliaan en Maria van Bourgondie, kwam Habsburg in 1482 in bezit van de rijke en zeer welvarende Nederlanden. Zijn politiek was niet spectaculair, maar succesvol.

Friedrich was ook bekend om zijn motto's: *A.E.I.O.U.* was zijn acroniem voor 'Alles Erdreich ist Oesterreich untertan!' 'Felix oblivio' en 'Rerum irrecuperabilium felix

oblivio!’, betekenen respectievelijk: *‘Das Glück liegt im Vergessen!’* en *‘Glücklich ist, wer vergisst, was doch nicht zu ändern ist!’* Friedrich stief een paar weken na de amputatie van zijn linker been. In de majestueuze Stephansdom te Wenen bevindt zich zijn grafmonument dat vervaardigd werd door Nicolaas Gerhard van Leyden. Bij leven en welzijn, ontbood Friedrich de steenhouwer uit Holland naar Wenen om er een ongekend groots kunstwerk uit marmer te maken. In 1513 werd de laatste hand gelegd aan dit monument tevens sarcofaag. Het is een van de mooiste monumenten uit de Late Middeleeuwen. De werken van Van Leyden zijn bekend door hun realistische originaliteit, vooral daar waar het gelaatstrekken en kleding betreft. Reeds in 1462 maakte hij een graftombe voor aartsbisschop Jakob von Sierck in de kathedraal van Trier. Hij was de grootste kunstenaar uit zijn tijd, maar in zijn eigen land is hij nauwelijks bekend. Er werd zelfs geen straat naar hem genoemd.

12.10. Keizer Maximiliaan I

12.10.01 Twee kronen

Door het overlijden van zijn vader Friedrich III, op 19 augustus **1493**, kreeg Maximiliaan de keizerskroon. Al eerder werd hij tot koning van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie en tot koning van Hongarije benoemd. Volgens historici was keizer Maximiliaan I zeer begaafd, maar van de andere kant ook onbeheerst en wispelturig. Net als alle heersers uit die tijd (ook nu nog!) was er permanent gebrek aan geld en moesten de accijnzen voortdurend ‘aangepast’ worden. Geen wonder, dat hij op zoek was naar een rijke bruid.

Feitelijk droeg hij twee kronen, die van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie en die van Habsburg. Hij poogde voortdurend de belangen van beide ‘kronen’ te versmelten. Omdat zijn vader keizer was, wilde hij, dat ook zijn zoon Filips de Schone (1478-1494-1506) keizer zou worden. De kroon zou dan in het bezit van de Habsburgers blijven. Zijn streven naar eenheid in het Duitse Rijk mislukte. Onder zijn bewind werden wel het Reichskammergericht (1495) en een

adviserend lichaam op juridisch gebied, de Reichshofrat (1497), beide met bevoegdheden voor het gehele rijk opgericht. Er werden keizerlijke belastingen ingevoerd en een staand leger paraat gehouden. Maar de weerstand van Rijksdag, vorsten en steden was te groot om tot de gewenste eenwording te komen.

Wel slaagde hij erin de macht van het *Huis Habsburg* te vergroten door een behendige huwelijkspolitiek. Een bekend motto dat de huwelijkspolitiek van de Habsburgers karakteriseert luidt: *‘Bella gerant alii, tu felix Austria nube. Nam quae Mars alii, dat tibi regna Venus’* (Kriege mögen andere führen, du, glückliches Österreich, heirate, denn die Königreiche, die andern Mars gibt, schenkt dir Venus!) Maar die spreuk wordt ook wel eens aan Karel V toegedicht.

12.10.02. Derde huwelijk

Maximiliaan trouwde voor het eerst op 18 augustus 1477 in Gent met Maria van Bourgondie, bij wie hij twee kinderen verwekte. Op 22 juli 1489 trouwde hij *Per Procurationem* met Anna van Bretagne (1477-1514). Maar omdat Maximiliaan verzuimde het bed met de dertienjarige bruid te delen, werd het huwelijk niet door de Kerk erkend. Daarom stuurde Karel VIII (1470-1483-1498) van Frankrijk zijn verloofde Margaretha terug naar papa Maximiliaan en trad op 6 december 1491 in het huwelijk met Anna van Bretagne, die inmiddels 14 geworden was. Karel verzuimde niet, de sponde met haar te delen...

Op 16 maart **1494** trad Maximiliaan I (1459-1493-1519), inmiddels keizer, in Milaan voor de derde keer in het huwelijk. Nu met Bianca-Maria Sforza (1472-1510), een dochter van de hertog van Milaan. Volgens sommige historici werd ook dit huwelijk *Per Procurationem* (met de handschoen) gesloten, omdat de keizer er de voorkeur aan gaf om in Wiener-Neustadt van het ‘vrolijke vlees’ van een zijner maîtresses te genieten... Met Bianca huwde hij vanwege de reusachtige huwelijksgift. Maximiliaan ontving van zijn schoonvader 400.000 goudstukken. Voor de keizer, die hoge schulden had, was dit een aantrekkelijke deal.

Voor wat hoort wat, want de vader van Bianca ontving van Maximiliaan I de hertogshoed. Bij Bianca verwekte Maximiliaan geen kinderen. Wel had hij meer dan een dozijn bastaarden bij diverse maîtresses. Er is sprake van een bastaarddochter met de naam Barbara, die in 1497 haar intrek nam in een klooster te 's-Hertogenbosch. In 1505 werd bij een 'geliefde' een zoon geboren die Georg van Oostenrijk genoemd werd. Hij werd aartsbisschop van Valencia en in 1544 prinsbisschop van Luik.

12.10.03 Adelaar

Op doorreis naar Mechelen, vertoefde keizer Maximiliaan I samen met zijn nieuwe eega Bianca-Maria Sforza op 10 juli 1494 in Aken. Aken voerde toen al de adelaar van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie in haar wapen. Het 'landgoed' Mechelen werd tot graafschap verheven en mocht vanaf die tijd ook de *adelaar* in haar schild en vlag voeren.

FAHNENTRAEGER VON ACH, Holzschnitt van Jakob Köbel, Wappen des heyligen Römischen Reichs, Nördlingen 1540, (Info dhr. Dietmar Kottmann uit Aken)

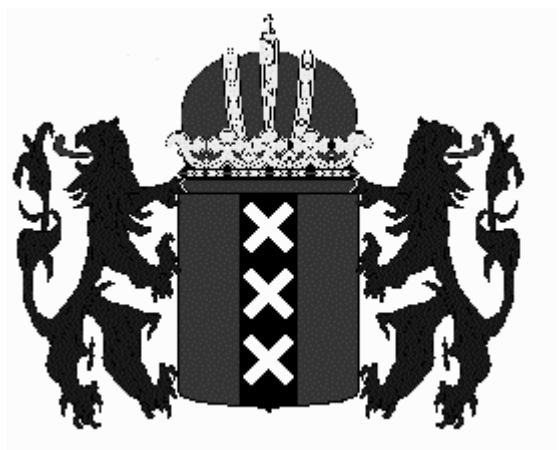
In de Nederlandse heraldiek wordt zowel over *Adelaar* alsook over *Arend* geschreven. Als symbool van moed en macht, fierheid en kracht, kwam de *adelaar* reeds bij de Perzen en Egyptenaren voor. De Romeinen gebruikten de adelaar als veldteken voor hun legioenen. De adelaar was meer dan een symbool, het dier was 'heilig'. Denken wij aan het verlies van de twee adelaars van het 18^e en 19^e legioen bij de zogenaamde Varusslag. De Romeinen namen wraak. Heerlen voert in haar vlag de Romeinse adelaar, maar vreemd genoeg in haar wapen een 'schizofrene' leeuw. Meerssen voert de *gespleten arend* met keizerskroon van het Huis Habsburg. De voormalige gemeenten Klimmen en Schimmert hadden ooit relaties met Meerssen en kozen vrijwel hetzelfde wapen met dezelfde adelaar. In 1482 kreeg ook 's-Hertogenbosch van Maximiliaan toestemming, om de 'gespleten adelaar' in het wapen te voeren. Noorbeek in het Mergelland en het witte stadje Thorn iets noordelijker, voeren de adelaar van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Ook onze nabuur Aken voert natuurlijk deze adelaar in haar wapen. Zoals het hoort een naar rechts (heraldiek) kijkende zwarte adelaar op een gouden achtergrond. Ook de vlag van Aken is zwart en geel. De adelaar symboliseert het Rijk en brengt tot uitdrukking dat in Aken veel 'Roomse Koningen' gekroond werden. In de beginperiode van het katholicisme, toen beelden van heiligen schaars en soms taboe waren, stond de *arend* emblematisch voor de evangelist Johannes. Niet zelden zien we die vogel afgebeeld op een preekstoel. De *tweehoofdige adelaar*, ook wel *gespleten arend* genoemd, werd aanvankelijk door Sumerië gevoerd. Laten door de Byzantijnse en Griekse keizers. 'Tweehoofdige' betekende, dat de keizer aanspraak

maakte op oosterse- en westerse gebieden. Voor Karel de Grote was de *adelaar* het zinnebeeld van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Maar naderhand werd zowel door Rusland, alsook door Oostenrijk opnieuw de *gespleten adelaar* als symbool gebruikt. Napoleon nam later weer genoegen met de *eenhoofdige adelaar*. Ook rechts-radicalen dictators zoals Franco, Hitler en Mussolini voerden een adelaar in hun banieren.

Vreemd genoeg is de *adelaar* als symbool ouder dan als afbeelding op een wapenschild. Pas tegen het einde van de 12^e eeuw, namen adellijke zonen het symbool van hun vader over en ontstond het familiewapen. In de 13^e eeuw gingen ook steden en gilden ertoe over om een wapen te voeren. We mogen dan niet meer spreken van een 'gewapende' maar van een 'papieren' *heraldiek*. Soms kregen steden en gilden van hun vorst toestemming om zijn

de kroon en de drie kruisen van Maximiliaan in het wapen van Amsterdam

symbool te gebruiken. Denk aan de *Andreaskruisen* in het wapen van Amsterdam en aan de *adelaar* in het wapen van Aken.

Prefatie

Herinneren wij ons nog dat op 21 september 1392 Aleida van Poelgeest, een maîtresse van Albrecht van Beieren, midden op straat te Den Haag door *Hoeken* vermoord werd? (hoofdstuk 7.6.1.). Albrecht (1336-1404) en zijn 'Huis' *Holland-Henegouwen* stonden immers aan de kant van de *Kabeljauwen*. Albrecht nam wraak, hij liet alle Hoekse kastelen vernietigen. Ook veroverde hij Delft, in die tijd een belangrijke stad, die aan de zijde van de *Hoeken* stond. Ook van Karel de Stoute en Maximiliaan I is bekend dat zij aan de kant van de *Kabeljauwen* stonden. Ook Bourgondische nepoten, die het in de rijksbisdommen Luik en Utrecht voor het zeggen hadden, konden zich met de hulp van *Kabeljauwen* staande houden. Vreemd genoeg stonden ook de burgers van Maastricht aan de kant van *Kabeljauwen*, anders dan de burgers van *Die Vurige Stede* (Luik) en Utrecht die bewust of onbewust aan de kant van de *Hoeken* stonden. Ook Hollandse edelen en de gegoede burgerij stonden aan de kant van de *Hoeken*, terwijl belangrijke steden, zoals Amsterdam en Middelburg, uit opportunistische overwegingen, de kant van de *Kabeljauwen* gekozen hadden. Omdat ook onze 'Oostenrijkse' voorouders, zijdelings bij deze vete betrokken waren, besteden we in de volgende aflevering, aandacht aan de burgeroorlog, die van 1345 tot 1492 duurde.

080521/W9.720T51.643